

UiO • **Det juridiske fakultet**

Om beviskravet i voldsoffererstatningsloven § 3 fjerde ledd

Bør beviskravet senkes?

Kandidatnummer: 550

Leveringsfrist: 25.11.2013

Antall ord: 17 835

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Oppgavens problemstilling og aktualitet	1
1.2	Avgrensninger	2
1.3	Rettskildebildet	3
2	OM VOLDSOFFERERSTATNINGSORDNINGEN	7
2.1	Begrunnelsene bak voldsoffererstatningsordningen	7
2.2	Gangen i en voldsoffererstatningssak og statens regressadgang	10
2.3	Øvrige vilkår	13
2.3.1	Lovens saklige virkeområde	13
2.3.2	Lovens geografiske virkeområde	17
2.3.3	Nærmere vilkår for erstatning.	18
3	FORHOLDET TIL USKYLDSPRESUMPSJONEN, EMK ART. 6(2)	21
4	OM BEVISKRAVET	23
4.1	Rettsutviklingen av beviskravet	23
4.2	Beviskravet i voerstl. § 3 fjerde ledd	25
4.3	Betydningen av rettspraksis og «Lie-dommen»	26
4.4	Nemndspraksis	27
4.4.1	Anmeldelse	28
4.4.2	Objektive bevis	33
4.4.3	Medisinsk dokumentasjon	35
4.4.4	Kjent eller ukjent gjerningsmann	37
4.4.5	Henleggelsesgrunn	40
4.4.6	Troverdighet	42
4.5	Oppsummering	44

5	BØR BEVISKRAVET SENKES?	47
6	KONKLUSJONER.....	57
7	LITTERATURLISTE	58
7.1	Litteratur	58
7.2	Lover.....	58
7.3	Rettsavgjørelser	59
7.4	Forarbeider og andre offentlige dokumenter	62
7.5	Rundskriv.....	63
7.6	Artikler.....	63
7.7	Nettdokumenter/ Lovkommentar	63
7.8	Personlige meddelelser	64

1 Innledning

1.1 Oppgavens problemstilling og aktualitet

I voldsoffererstatningsloven (voerstl.) § 3 fjerde ledd oppstilles beviskravet i voldsoffererstatningssaker. Av bestemmelsen fremgår det at voldsoffererstatning bare tilkjennes når det foreligger «klar sannsynlighetsovervekt» for at skadelidte har vært utsatt for en straffbar handling.¹

Hovedproblemstillingen i oppgaven er å redegjøre for hva som ligger i beviskravet «klar sannsynlighetsovervekt». Hva skal til for at for eksempel en voldtekt anses klart sannsynliggjort? I oppgavens del 4 vil jeg ta for meg dette spørsmålet. Jeg vil innledningsvis redegjøre for utviklingen som har ført frem til dagens bevisregel. Videre vil jeg se på hvilke bevismomenter som vektlegges i nemndspraksis og om noen bevis vektlegges i større grad enn andre.

I del 2 vil jeg innledningsvis se på begrunnelsene for og hensynene bak voldsoffererstatningsordningen og kort se på gangen i en voldsoffererstatningssak. Deretter følger en skissering av de øvrige vilkårene for å få tilkjent voldsoffererstatning. I del 3 vil jeg ta for meg forholdet til uskyldspresumpsjonen. Jeg mener det er viktig å vie en del tid til både begrunnelsene bak ordningen og forholdet til uskyldspresumpsjonen, ettersom dette er poenger jeg kommer tilbake til i de lege ferenda- drøftelsen.

I del 5 vil jeg ta for meg underspørsmålet i hovedproblemstillingen, spørsmålet om hvorvidt dagens beviskrav bør senkes. Jeg vil foreta en redegjørelse av hensynene for og mot en endring. Jeg vil videre se på om det vil la seg gjøre i praksis å senke beviskravet i voldsof-

¹ voerstl. § 1 første punktum: «Den som har lidd personskade som følge av en *straffbar handling som krenker livet, helsen eller friheten*, eller dennes etterlatte, har rett til voldsoffererstatning fra staten etter reglene i loven her»

fererstatningsloven, uten også å måtte foreta en endring innen den alminnelige erstatningsretten.

Som saksbehandler i Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) fikk jeg kjennskap til voldsoffererstatningsordningen i praksis, gjennom behandling av saker som gjaldt voldsoffererstatning. Denne rettshjelpen ble gitt både på søknadsstadiet og i klageomgangen. Erfaringen gjennom dette arbeidet var at mange søknader ble avslått fordi beviskravet ikke var oppfylt. Mitt inntrykk i etterkant, er at det for mange kvinner føles som et nytt overgrep når voldsoffermyndighetene ikke fester lit til deres historier. Jeg ønsker gjennom denne oppgaven å gå i dybden av og belyse hva som skal til for at beviskravet er oppfylt. Videre vil jeg vurdere om dette kravet er for høyt slik det er i dag, noe som blant annet Voldtektsutvalget konkluderte med i 2008.²

1.2 Avgrensninger

Jeg vil i det følgende avgrense min de lege lata-vurdering til kun å dreie seg om voldsoffererstatningsloven av 2001. Voldsofferforskriften av 1981 vil derfor kun nevnes kort. Dette fordi jeg anser det mest hensiktsmessig og aktuelt å forholde meg til loven. Saker som behandles etter forskriften faller dermed utenfor oppgavens tema. Bakgrunnen for avgrensningen er at det er usikkert hvorvidt det etter forskriften er et beviskrav tilsvarende det vi finner i voldsoffererstatningsloven.

Det avgrenses videre mot å behandle domstolenes forhold til beviskravet. Jeg vil imidlertid komme inn på domstolspraksis under punktet om rettsutviklingen av beviskravet. Jeg har også forsøkt å finne ut om rettspraksis sier noe om *hva* som ligger i beviskravet, men har på grunn av plasshensyn valgt å avgrense mot en direkte tolkning av domstolenes bevisvurderinger. Under punktet om rettskildebildet redegjør jeg nærmere for hvorfor jeg har valgt denne vinklingen.

² Se mer om dette i del 5

Jeg vil presisere at jeg avgrenser mot å behandle andre bevistemaer som tapsposter, nærmere skadefølger og årsakssammenheng mellom den straffbare handlingen og personskaden. Det følger av forarbeidene at det for disse bevistemaene kun stilles et krav om alminnelig sannsynlighetsovervekt.³

Jeg ønsker å presisere at jeg i min fremstilling av beviskravet har valgt å ta utgangspunkt i voldtektsforbrytelser. Fokus rettes derfor mot saker fra forvaltningspraksis som dreier seg om seksuelle overgrep. Jeg ønsker å fokusere på én type straffbar handling og det er denne typen saker jeg også har erfaring med fra JURK. I tillegg er en del poenger i de lege ferenda-vurderingen særlig aktuelle i forhold til saker basert på seksuelle overgrep.

1.3 Rettskildebildet

I det følgende vil jeg skissere hvilke rettskilder som vektlegges i oppgaven og forholdet mellom disse. En nærmere redegjørelse av rettskildenes betydning i forhold til beviskravet følger av de lege lata-vurderingen i del 4.

Regelverkene for å tilkjenne voldsoffererstatning er forskrift om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling av 1981 (voldsofferforskriften) og lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. av 2001 (voldsoffererstatningsloven). Disse to lovverkene følger ikke utgangspunktet om at lov ved motstrid står i trinnhøyere posisjon enn forskrift, slik det fremgår av Lex superior-prinsippet.⁴ For øvrig gjelder saksbehandlingsreglene i voerstl. også for saker som behandler etter voldsofferforskriften.⁵ Det er det aktuelle hendelsestidspunktet for den skadevoldende handling som er avgjørende for hvilket regelverk som legges til grunn. Voldsofferforskriften gjelder forhold

³ Jfr. Ot.prp. nr.4 (2000-2001) kap. 8

⁴ Jfr. Eckhoff (2001) s. 347 flg.

⁵ Jfr. voerstl. § 19

som har funnet sted i perioden 01.01.75 til 30.06.01,⁶ mens Voldsoffererstatningsloven gjelder forhold som har skjedd fra 01.07.01 til dags dato.⁷ Som nevnt har jeg valgt å avgrense mot å ta for meg voldsofferforskriften. Jeg vil likevel komme kort inn på forskriften under punktet om rettsutviklingen av beviskravet. Dette for å se på utviklingen av kravet frem til lovfesting. Ettersom lovt teksten er forholdsvis knapp har jeg forsøkt å se hen til de andre rettskildene for å klargjøre innholdet i beviskravet.

Forarbeider er også en viktig kilde for å klargjøre rekkevidden av beviskravet. De to mest sentrale forarbeidene jeg vil ta for meg er Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) og Ot.prp. nr. 10 (2007-2008). Førstnevnte er forarbeider til voldsoffererstatningsloven av 2001, og sistnevnte forarbeider til endringslov til voldsoffererstatningsloven av 2007.

Når det gjelder praksis fra domstolene vil jeg ikke ha hovedvekt på dette som rettskilde, men jeg vil enkelte steder vise til aktuelle dommer. I det følgende redegjøres det for bakgrunnen for valg av denne vinklingen.

Retten tar som hovedregel stilling til både straffespørsmålet og de sivile kravene under ett. I utgangspunktet er dette to forskjellige spørsmål, men samtidig henger de sammen ved at erstatningskravet springer ut fra den straffbare handlingen. Det følger av straffeprosessloven (strpl.) § 3 at det kun er disse kravene som kan fremmes i straffesaken. Dersom den tiltalte finnes strafferettslig ansvarlig vil beviskravet uansett være oppfylt i erstatningssaken.⁸ Selv om det strafferettslige beviskravet ikke er oppfylt, kan den tiltalte likevel dømmes til å bli erstatningsrettslig ansvarlig.⁹ Det kan dras paralleller mellom bevisvurderingen retten gjør og den voldsoffererstatningsmyndighetene gjør. Domstolene tar imidlertid ikke for seg voldsoffererstatningsregelverket. Siden det er dette regelverket som er hovedtema

⁶ Jfr. voldsofferforskriften § 13

⁷ Jfr. voerstl. § 18

⁸ Se mer om beviskravene i strafferetten og alminnelig erstatningsrett i kap. 4.1

⁹ Jfr. f.eks. Rt. 1999 s. 1363 og Rt. 2003 s. 1671

for oppgaven, anser jeg det ikke hensiktsmessig å gå i dybden på domstolenes vurdering av beviskravet «klar sannsynlighetsovervekt».

Retten og voldsoffermyndighetene har ulike utgangspunkter for bevisvurderingen. I retten har man en eller flere tiltalte i saken, mens ved behandling hos forvaltningsorganene er partene staten og den skadelidte, og det er ingen tiltalt.¹⁰ Dette betyr igjen at retten står overfor en umiddelbar bevisføring¹¹, noe som ikke er tilfelle hos voldsoffermyndighetene, hvor saksbehandlingen foregår skriftlig.¹² Utgangspunktene er forskjellige, og bevisvurderingene må da nødvendigvis bli noe ulike. Rettspraksis vil imidlertid ha relevans fordi jeg mener det er nødvendig for den senere de lege ferenda-drøftelsen å si noe om hvilke rammer domstolene setter. Det vil derfor bli vist til utvalgt praksis fra Høyesterett i punkt 4.1 om beviskravets rettsutvikling.

I de lege lata-vurderingen vil jeg i hovedsak bruke forvaltningspraksis fra Erstatningsnemnda for voldsofre (Erstatningsnemnda) som rettskilde. Dette både fordi Kontoret for voldsoffererstatning (Kontoret) som første instans i stor grad bygger på Erstatningsnemndas avgjørelser i sin saksbehandling, og også fordi Erstatningsnemnda i sine avgjørelser viser til forarbeider og rettspraksis og bruker sitt frie skjønn.¹³ Praksis fra Kontoret publiseres imidlertid ikke, og avgjørelsene som treffes der har ikke den samme vekt ettersom Kontoret er førsteinstans i forvaltningen. Det er derfor kun benyttet praksis fra Erstatningsnemnda i oppgaven.

¹⁰ Jfr. voerstl. § 14 andre ledd

¹¹ Jfr. tvisteloven § 21-9 første punktum: I saker som behandles muntlig, skal bevisene føres direkte for den dømmende rett med de unntak som følger av §§ 21-10 til 21-12 og andre bevisregler.

¹² Jfr. forvaltningsloven (heretter: fvl.) § 23

¹³ I henhold til forvaltningens frie skjønn, jfr. fvl. § 34

Norge har gjennom ratifiseringen av Den europeiske konvensjon om erstatning til voldsofre av 24. januar 1983 forpliktet seg internasjonalt til å ha en statlig voldsoffererstatningsordning.¹⁴

Jeg har valgt å vie plass til et kapittel om forholdet til uskyldspresumpsjonen i Den Europiske menneskerettskonvensjonen (EMK) art. 6(2). Voldsoffererstatningsregelverkets forhold til uskyldspresumpsjonen er gjennomgående viktig. Det påpekes for øvrig at EMK har forrang fremfor norsk lov ved motstrid, jfr. menneskerettsloven §2 og § 3.

¹⁴ European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes, CEST No.: 116 av 24. November 1983

2 Om voldsoffererstatningsordningen

2.1 Begrunnelsene bak voldsoffererstatningsordningen

Voldsoffererstatningsordningen ble innført i 1976.¹⁵ Tanken var den gang at ordningen skulle basere på billighet, altså at staten måtte stå fritt til å vurdere hvorvidt det var rimelig å tilkjenne erstatning.¹⁶ Ordningen gikk i 2001, ved innføringen av voldsoffererstatningsloven, over til å bli en rettighetsordning.¹⁷ Dersom man oppfyller lovens vilkår har man nå et rettskrav mot staten.

Den statlige voldsoffererstatningsordningen bygger på grunnleggende rettsgoder som ivaretagelse av liv og helse. Ved vold mellom privatpersoner krenkes disse rettsgodene og staten står ansvarlig for å gjenopprette dette overfor skadelidte, i tilfeller hvor det ikke er mulig å stille skadevolder til ansvar for kravet.¹⁸ Voldsoffererstatningsordningen skiller seg på den måten fra den alminnelige erstatningsretten ved å gi den skadelidende et særskilt erstatningsrettslig vern gjennom staten. Staten yter gjennom ordningen erstatning for skade som privatpersoner blir påført av andre privatpersoner. Det er ikke et vilkår, som i den alminnelige erstatningsretten, at staten har opptrådt uaktsomt og kan bebreides. Dette kan sammenlignes med arbeidsgivers erstatningsansvar etter skadeserstatningsloven (skl.) § 2-1, som gjør arbeidsgiver objektivt ansvarlig for ansattes uaktsomme handlinger. Det avgjørende i voldsoffererstatningssakene er at den skadelidende har vært utsatt for en straffbar handling som nevnt i voerstl. § 1.

¹⁵ Forskriften om voldsoffererstatningsordningen ble fastsatt ved kgl. res. 11. mars 1976. Den ble senere avløst av någjeldende forskrift gitt ved kgl. res. 23. januar 1981, jfr. Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) kap. 3.1.

¹⁶ Jfr. Schønning (1991) s. 14-15

¹⁷ Jfr. Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) kap. 1

¹⁸ Jfr. NOU 2008:4 kapittel 12

Norges inkorporering av menneskerettighetene i 1999¹⁹ har ført med seg en rettighetsutvikling for borgerne i landet. Ved inkorporeringen av menneskerettskonvensjonene har borgerne fått flere og sterkere rettigheter som staten må ivareta. Voldsoffererstatningsordningen er i tråd med denne utviklingen, ved at den under visse vilkår gir borgerne en rett til voldsoffererstatning fra staten. Denne utviklingen kan også ses i sammenheng med et stadig sterkere fokus på skadelidtes og fornærmedes rettigheter de siste tiårene. Dette vises blant annet ved at voldsoffererstatningsloven stadig endres til gunst for skadelidte. Et konkret eksempel som illustrerer utviklingen er hevingen av den øvre beløpsgrensen for erstatning fra 40 G til 60 G, som kom i kjølvannet av 22. juli-saken.²⁰ Utviklingen samsvarer også med utviklingen innen strafferetten, hvor det for eksempel i 2008 ble innført en rekke prosessuelle rettigheter for fornærmede.²¹

Statens ansvar etter de europeiske menneskerettighetene for sikring og beskyttelse av borgere mot krenkelser i form av truende og plagsom atferd, ble statuert i en høyesterettsavgjørelse fra 25. april 2013.²² Høyesterett kom her frem til at den norske stat ikke hadde oppfylt sin sikringsplikt etter EMK overfor en kvinne som hadde blitt utsatt for langvarig og gjentakende forfølgning fra sin tidligere samboer.

I forarbeidene til loven påpekes det at det er et samfunnsansvar å hjelpe den som blir rammet av en voldsforbrytelse.²³ Selv om volds ofre kan få støtte fra ulike generelle ordninger, som trygde- og forsikringsordninger og sykepenger fra arbeidsgiver, gjenstår det ofte et udekket tap. Det er her voldsoffererstatningsordningen kommer inn i bildet. Voldsoffererstatningsordningen skiller seg fra de nevnte generelle støtteordningene ved at ordningen ikke behovsprøver. Ved vurdering av om offentlige ytelser etter folketrygdloven og sosial-

¹⁹ Jfr. Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999

²⁰ Jfr. § 11 første ledd i endringslov av 30. mars 2012 nr. 14

²¹ Jfr. endringslov til straffeprosessloven av 7. mars 2008 nr. 5 (styrket stilling for fornærmede og etterlatte)

²² Jfr. Rt. 2013 s. 588

²³ Jfr. Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) kap. 1

hjelp skal gis, ser man på *behovet* for hjelp. Voldsoffererstatningsordningen skiller seg fra disse ordningene ved at det er *årsaken* til skaden som er avgjørende for om en tilkjennes voldsoffererstatning.²⁴ Når vilkårene for å tilkjenne erstatning er oppfylt har staten påtatt seg ansvaret med å betale full erstatning, og søker får da dekket alle sine økonomiske tap. Dette er ikke ambisjonen bak trygde- og sosialhjelpsordningene, som er ment å være et sikkerhetsnett for de som for eksempel faller utenfor arbeidslivet av ulike grunner.²⁵

Det ligger også kriminalpolitiske hensyn bak voldsoffererstatningsordningen. Utgangspunktet i norsk rett er at straffbare forhold håndteres som et forhold mellom staten og forbryteren. Ved innføringen av voldsoffererstatningsordningen har man i større grad ønsket å ivareta offeret, som kun har funksjon som et vitne i straffesaken. Dersom man ser på de kriminalpolitiske hensyn som ble lagt til grunn ved innføringen av voldsoffererstatningsordningen i 1976 skiller de seg noe fra de som ble tillagt vekt ved innføringen av loven i 2001. I 1976 anførte flertallet i justiskomiteen at samfunnet hadde et ansvar for at personer utsatt for vold i forbindelse med straffbare handlinger skulle i rimelig utstrekning bli holdt skadesløse. Videre ble det uttalt at en voldsoffererstatningsordning ville bidra til en større forståelse for en human strafferettspleie.²⁶ Ved lovfestingen i 2001 uttalte Justisdepartementet at det er en viktig statlig oppgave å forhindre kriminalitet. Der dette ikke lykkes bør fellesskapet dekke det tap personskaden fører med seg hvor dekning ikke kan oppnås andre steder. Departementet setter riktignok voldskriminalitet i en særstilling i forhold til andre forbrytelser, som tyveri og økonomisk kriminalitet. Bakgrunnen for dette er at voldsforbrytelsene representerer en direkte trussel mot folks liv og helse.²⁷ Staten påtar seg et objektivt ansvar overfor volds ofre der hvor samfunnet ikke klarer å forhindre voldskriminaliteten. Det ble imidlertid påpekt, både i Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) og Innst.O.nr. nr. 46 (2000-2001), at det primære erstatningsansvaret påhviler skadevolder, og at det ut fra et konflikt-

²⁴ Jfr. Brath (2011) s. 18

²⁵ Jfr. Kjøenstad (2008) s. 37

²⁶ Jfr. Schønning (1991) s. 14

²⁷ Jfr. Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) kap. 5.1

løsningsperspektiv er viktig at skadevolder gjør opp for seg så langt som mulig overfor skadelidte. Ordningen ble derfor vedtatt å være subsidiær, på den måten at staten betaler hvor skadevolder er ukjent, ikke er i stand til å betale for seg eller hvor skadevolder er frikjent for et ansvar i domstolene.²⁸

Voldsoffererstatningsordningen har elementer både fra strafferetten og erstatningsretten. Sakene behandles etter erstatningsrettslige prinsipper, og berører strafferetten ved at faktum i sakene omhandler strafferettslige skadevoldende handlinger. Dette gjenspeiles både i begrunnelsene og hensynene bak ordningen. Regelsettet bærer i seg selv preg av elementer fra andre rettsområder, særlig gjennom beviskravet.²⁹

2.2 Gangen i en voldsoffererstatningssak og statens regressadgang

Søknad om voldsoffererstatning sendes til behandling og avgjøres av forvaltningsorganet,³⁰ som i første instans er Kontoret.³¹

Dersom søkeren får avslag, eller mener erstatningen er for lav, kan vedkommende påklage vedtaket. Dette følger av at forvaltningslovens saksbehandlingsregler i utgangspunktet kommer til anvendelse med de unntak som følger av voldsoffererstatningsloven. Erstatningsnemnda er klageorganet i voldsoffererstatningssaker. En klage fremsettes for Kontoret

²⁸ Jfr. Innst.O.nr. nr. 46 (2000-2001) kap. 3.2. For øvrig sies det i samme kapittel at der hvor skadevolder er frikjent for erstatningsansvar i straffesak eller saken er henlagt, er dette et omstridt spørsmål som var under utredning på det tidspunktet. Imidlertid pekes det også på at det ikke skjer en strafferettslig skyldkonstatering i vedtak om voldsoffererstatning, men en vurdering av om skadelidte har rett til erstatning fra staten etter en voldshandling. Dette er gjeldende rett i dag, jeg viser i den forbindelse til kap 3 i oppgaven om forholdet til uskyldpresumpsjoen for nærmere om dette.

²⁹ Nærmere om dette under del 4.1 om beviskravets rettsutvikling

³⁰ Jfr. fvl. § 1 jfr. voerstl. § 14

³¹ Jfr. voerstl. § 13

som førsteinstans³², de har etter forvaltningslovens regler rett til å omgjøre sitt vedtak.³³ Dersom de ikke gjør det, sendes vedtaket til Erstatningsnemnda for endelig avgjørelse.

Saksbehandlingen er i utgangspunktet skriftlig, i henhold til det forvaltningsrettslige prinsippet om skriftlighet. I praksis er det likevel slik at man kan møte personlig for Erstatningsnemnda og uttale seg i såkalt nemndsmøte. I voldsofferforskriften § 11 heter det at dersom parten eller Erstatningsnemnda krever det skal muntlig møte avholdes før vedtak treffes. Bestemmelsen er ikke videreført i voldsoffererstatningsloven, men ordningen er videreført i praksis.³⁴

Statens Sivilrettsforvaltning fungerer som sekretariat for Erstatningsnemnda, ved at de forbereder og utreder klagesaker som skal opp for Erstatningsnemnda. Sivilrettsforvaltningen har også fått delegert vedtaksmyndighet i saker som ikke byr på vesentlig tvil.³⁵ Erstatningsnemndas vedtak er endelig og kan ikke påklages. Erstatningsnemnda kan som forvaltningsorgan prøve alle sider av saken, også Kontoret sitt frie skjønn.³⁶ Erstatningsnemnda har full prøvingsrett, i motsetning til domstolen.

Det er anledning til å bringe vedtaket inn for domstolene, men retten kan kun prøve vedtakets gyldighet. Domstolen har dermed ikke anledning til å overprøve voldsoffermyndighetenes frie skjønn.³⁷ Det er også blitt slått fast at domstolene som hovedregel ikke kan avsi realitetsavgjørelse i disse sakene. Dersom domstolene finner at vedtaket er ugyldig, sendes det tilbake til voldsoffermyndighetene for ny behandling og avgjørelse der.³⁸ Dersom erstatningskravet er en del av en straffesak, skal det ikke fattes avgjørelse i erstatningssaken

³² Jfr. fvl. §32

³³ Jfr. fvl. § 33

³⁴ Jfr. ENV-2007-930 og ENV-2005-3801

³⁵ Jfr. voerstl. § 13 tredje ledd

³⁶ Jfr. fvl. § 34

³⁷ Jfr. Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) kap. 5.2

³⁸ Jfr. Rt. 2009 s. 170

før rettssaken er avgjort.³⁹ Tilsvarende gjelder for saker som er under etterforskning hos politiet. Saken blir da ikke behandlet hos Kontoret før straffesaken er endelig avgjort.⁴⁰ Dette henger blant annet sammen med statens regresskrav.

Etter voerstl. §15 har staten rett til å kreve regress mot skadevolder. I det man søker volds-offererstatning overdrar skadelidte sitt krav mot skadevolder til Kontoret.⁴¹ Dette innebærer at man frasier seg retten til å søke dekning for kravet direkte fra skadevolder. En kan si at staten forskutterer beløpet til skadelidte, og skadelidte slipper dermed å bære risikoen for skadevolders manglende vilje eller evne til å betale.

Det følger av voerstl. § 15 tredje ledd at det er Kontoret som avgjør hvorvidt det skal kreves regress fra skadevolder. I praksis kreves det regress når straffesaken er avgjort ved dom for straffansvar, dom for erstatningsansvar, rettsforlik, forelegg eller ved påtaleunntatelse.⁴² I tilfeller ved henleggelse av straffesaken kreves det ikke regress. I disse tilfellene er det ikke fremmet noe sivilt erstatningskrav og Kontoret har da ikke noe grunnlag for å søke regress hos skadevolder. Man kan tenke seg at dette bygger på hensyn om at Kontoret ikke er en dømmende myndighet, men et forvaltningsorgan. Det ville stride mot uskyldspresumpsjonen, EMK art. 6(2), om Kontoret skulle tillegge noen et skadevolderansvar ved å kreve vedkommende for regress i saker som for eksempel er henlagt av politiet etter bevisets stilling.

Dømmes skadevolder både i straffesaken og i den sivile erstatningssaken, er det i praksis slik at skadelidte søker erstatning fra Kontoret, siden skadevolder sjelden har mulighet til å betale ut den idømte erstatningen. Skadelidte skal på den måten unngå byrden det innebæ-

³⁹ Jfr. voerstl. § 14 tredje ledd

⁴⁰ Jfr. Kontoret for voldsoffererstatning (u.å.) a)

⁴¹ Jfr. voerstl. § 15

⁴² Jfr. Kontoret for voldsoffererstatning (u.å.) b) og Rundskriv G-24/97

rer å drive innkreving av et krav det ofte ikke er dekning for. Staten betaler ut erstatning og overtar samtidig regresskravet mot skadevolder.

2.3 Øvrige vilkår

Voldsoffererstatningsordningen bygger på en del andre hensyn enn det andre erstatningsordninger gjør. Likevel er ordningen basert på alminnelige erstatningsrettslige regler. For at statens ansvar utløses må det foreligge et ansvarsgrunnlag, et tap eller en skade og det må være en adekvat og påregnelig årsakssammenheng mellom tapet eller skaden og ansvarsgrunnlaget.⁴³ I det følgende vil jeg behandle de øvrige vilkårene i loven, i tillegg til beviskravet. Ved vurderingen av om disse vilkårene er oppfylt, gjelder det ordinære beviskrav i sivile saker, alminnelig sannsynlighetsovervekt.⁴⁴ For øvrig gjelder prinsippet om at bevisbyrden påhviler skadelidte, i samsvar med alminnelig erstatningsrett.⁴⁵

2.3.1 Lovens saklige virkeområde

I voerstl. § 1 finner vi de saklige skrankene for voldsoffererstatningsordningen. Det kan utledes av bestemmelsen at erstatning tilkjennes den som har vært utsatt for straffbare handlinger som krenker «livet, helsen eller friheten», og som følge av dette har fått en personskaade. Det oppstilles således to vilkår. Det må for det første dreie seg om en bestemt type straffbar handling, og skadelidte må for det andre ha fått en personskaade som følge av den straffbare handlingen.

2.3.1.1 Straffbar handling

Denne bestemmelsen ble endret ved lovendringen i 2007. Man endret ordlyden fra å være «forsettlig legemskrenking eller annen straffbar handling som preges av vold eller tvang» til dagens ordlyd «handling som krenker livet, helsen eller friheten». Det fremgår av forarbeidene at man gjennom endringen ønsket en bedre harmonisering med reglene blant

⁴³ Jfr. Brath (2011) s. 91

⁴⁴ Jfr. Brath (2001) s. 90

⁴⁵ Jfr. Rt. 2010 s. 584

annet i straffeloven (strl.) § 39. Videre ble det vurdert dit hen at flere typer straffbare forhold da ville falle innenfor ordningen. Dagens ordlyd gir derimot ikke en uttømmende oversikt. Det er opp til hver enkelt lovanvender å tolke bestemmelsens rekkevidde i lys av de andre rettskildefaktorene.⁴⁶

De vanligste straffbare handlingene som omfattes er brudd på strl. kapittel 19 og kapittel 22, som typisk er legemsfornærmelser, legemsbeskadigelser, drap og seksualforbrytelser. Trusler, som er straffbart etter strl. § 227, er eksempel på et forhold som tidligere ikke var omfattet, men som etter lovendringen nå faller innenfor voerstl. § 1.⁴⁷

Etter praksis faller brudd på besøksforbud utenfor voerstl. § 1 virkeområde. Dette ble blant annet slått fast i ENV-2011-1218. Skadevolder var i dette tilfellet dømt for brudd på besøksforbud etter strl. § 342 første ledd bokstav c, mot skadelidte. Erstatningsnemnda uttalte at det *«følger av fast nemndspraksis forut for endring av voldsoffererstatningsloven § 1 at forhold som omfattes av strl. § 390a og § 342 i hovedregel ikke utgjør en handling som kan danne grunnlag for voldsoffererstatning.»* Det ble videre vist til at det i forarbeidene til endringsloven (Ot.prp. nr. 10 (2007-2008)) presiseres at endringene i voerstl. § 1 ikke skulle føre til at alle straffbare handlinger som krenker livet, helsen eller friheten gir rett til voldsoffererstatning. Erstatningsnemnda viser videre i den nevnte avgjørelse til at trusler etter strl. § 227 er omfattet, men det avgrenses mot plagsom atferd for øvrig, som Erstatningsnemnda mener brudd på besøksforbud er.

2.3.1.2 Personskade

For å få tilkjent voldsoffererstatning er det et krav om at man har blitt påført en personskade. Begrepet personskade omfatter både fysiske og psykiske skader oppstått som en følge av den straffbare handlingen. Akuttskader, forbigående og varige skader og senskader an-

⁴⁶ Jfr. Ot.prp. nr.10 (2007-2008) kap. 3.1

⁴⁷ Jfr. Ot.prp. nr.10 (2007-2008) kap. 3.1

ses å være omfattet.⁴⁸ Det er ikke nok at man bare har vært utsatt for en straffbar handling som nevnt ovenfor, handlingen må ha ført til en personskade.

Det kan i en del sammenhenger være vanskelig å dokumentere personskade. I ENV-2004-1402 var skadelidte blitt utsatt for et ran av tre andre gutter. De truet til seg hans mobiltelefon. Skadelidte var ikke blitt påført fysiske skader, men hevdet han hadde fått psykiske skader, som at han ikke fikk sove om nettene. Han kunne ikke dokumentere dette og Erstatningsnemnda avslo søknaden med henvisning til at kravet om personskade i loven ikke var oppfylt.

Denne problematikken kommer imidlertid ikke opp i saker som gjelder seksualforbrytelser. I disse sakene presumerer Kontoret og Erstatningsnemnda at personskadevilkåret er oppfylt.⁴⁹ Bakgrunnen for denne presumpsjonen er forskning som viser at slike saker generelt er forbundet med alvorlige skadevirkninger. Men også fordi seksualforbrytelser er forbrytelser av en slik alvorlighetsgrad at det ikke er nødvendig å bevise personskade. Dette kan sammenlignes med at Høyesterett i flere voldtektssaker har begrunnet heving av oppreisningsnormen med at man i løpet av de siste tiårene har fått mer kunnskap om skadevirkningene et voldtektsoffer vanligvis får og særlig skadevirkningene på lengre sikt.⁵⁰

Etter skl. § 3-5 litra b) jfr. § 3-3 er det slik at dersom man har vært utsatt for en handling som nevnt i § 3-3 trenger man ikke bevise skade for å få tilkjent oppreisningserstatning. Det er selve krenkelsen som den straffbare handlingen i seg selv medfører, som gir grunnlag for erstatning. Skl. § 3-3 nevner flere straffebud i straffeloven, som alle omhandler fysiske og psykiske integritetskrenkelser, og med elementer av vold og tvang. Felles for disse straffebudene er at skadefølgene ofte er psykiske skader som i en del tilfeller kan være

⁴⁸ Jfr. Brath (2011) s. 50 og Lødrup (2006) s. 221

⁴⁹ Jfr. Bjørnson (2013)

⁵⁰ Jfr. f.eks. Rt. 1988 s. 532 og Rt. 2003 s. 1580

vanskelige å påvise. Det fremgår av forarbeidene at Erstatningsnemnda i stor grad følger de samme kriteriene for oppreisning som følger av skadeserstatningsloven.⁵¹

Erstatningsnemnda avgrensner skadebegrepet nedad mot mindre alvorlige fysiske plager som ikke kvalifiseres som skade. I ENV-2004-169 søkte skadelidte om erstatning fordi hun var blitt dyttet av skadevolder, hvorpå hun falt inn i en vegg, og som følge av dette fikk sår i leppen, brukne ribben, hoven milt og psykiske plager. Skadevolder ble dømt i retten for legemsfornærmelse etter strl. § 228. Skadelidte søkte voldsoffererstatning, men fikk avslag både hos Kontoret og hos Erstatningsnemnda. Skadelidte hadde fått et sår i leppen men dette måtte ikke sys. Det var heller ikke bevist at hun hadde brukket ribbein eller hadde fått skader på milten. Videre kunne ikke skadelidte legge frem bevis på at hun hadde fått psykiske skader som følge av den skadevoldende handlingen. Erstatningsnemnda begrunnet avslaget med at de fysiske krenkelsene skadelidte var påført ikke var å anse som personskader etter voldsoffererstatningsloven. Erstatningsnemnda synes å legge til grunn skadebegrepet i strl. § 229. Det følger av rettspraksis at dersom man må sy to sting eller mer er det skade iht. strl. § 229, hvis ikke er det legemsfornærmelse etter strl. § 228.⁵² Det kan ut i fra denne nemndsavgjørelsen leses at Erstatningsnemnda har vært forholdsvis strenge med tanke på tilkjenning av erstatning, herunder oppreisning. Dersom dette oppreisningsspørsmålet hadde vært oppe for domstolen, ville nok retten tilkjent oppreisning etter skl. § 3-5 jfr. § 3-3, da strl. § 228 eksplisitt er nevnt i skl. § 3-3- Det er selve krenkelsen som følger av strl. § 228, som gir rett til oppreisning selv om det ikke er påført skade. Det kan stilles spørsmål ved om denne avgjørelsen er riktig, og at ikke Erstatningsnemnda skulle ha innvilget oppreisningserstatning. Tap på under 1000 kr dekkes for øvrig ikke av voldsoffererstatningsordningen, jfr. voerstl. § 11.

Når det gjelder tingskader, er hovedregelen at slike tap ikke dekkes etter voldsoffererstatningsloven. Dette følger av en tolkning av personskadebegrepet i voerstl. § 1 og av forar-

⁵¹ Jfr. Ot.prp. nr.4 (2000-2001) kap. 3.6

⁵² Jfr. f.eks. Rt. 1983 s.1100

beidene.⁵³ Imidlertid følger det et unntak fra dette i voerstl. § 8. Bestemmelsen åpner for at det kan ytes erstatning for skade på ting som skadelidte har «hatt på seg» da den skadevoldende handlingen fant sted. Dette kan typisk være skader på briller, klær eller klokke som skadelidte hadde på seg på skadetidspunktet. I voldtektssaker må ofte fornærmede levere klærne hun hadde på seg under hendelsen inn til kriminaltekniske undersøkelser. Erstatning for tap av disse klærne erstattes også.⁵⁴

2.3.2 Lovens geografiske virkeområde

Voerstl. § 2 begrenser retten til å motta voldsoffererstatning fra staten til handlinger som har skjedd i Norge. Dette må sees i lys av hensynene bak ordningen, nemlig at staten Norge har påtatt seg ansvaret for å betale ut voldsoffererstatning. Norge er også etter Europarådets konvensjon for erstatning til voldsofre artikkel 3, bundet til å betale erstatning til voldsofre hvor volden har funnet sted på Norges territorium. Skadelidte eller skadevolders nasjonalitet og oppholdstillatelse er for øvrig uten betydning, så lenge de oppholdt seg i Norge på tidspunktet for de skadevoldende handlingene.⁵⁵

I bestemmelsens annet ledd gjøres det unntak fra den geografiske hovedregelen. Skadelidte som har hatt bopel i Norge på skadetidspunktet, men hvor de skadevoldende handlinger har skjedd utenfor Norge, *kan* få tilkjent erstatning dersom *særlige grunner* tilsier det. Disse to vilkårene er kumulative.⁵⁶ Forarbeidene nevner at det i vurderingen om særlige grunner foreligger, kan ha betydning om skadevolder er dømt for den skadevoldende handlingen i utlandet og om skadelidte kun var på en kort reise til utlandet.⁵⁷ Det kan ut fra nemndspraksis også leses ulike særlige grunner. En slik særlig grunn kan være at det i staten den skadevoldende handling fant sted ikke finnes en ordning tilsvarende Norges voldsoffererstat-

⁵³ Jfr. Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) kap. 3.3

⁵⁴ Jfr. blant annet ENV-2013-1315

⁵⁵ Jfr. Brath (2011) s. 69 og s. 70

⁵⁶ Jfr. Brath (2011) s. 71

⁵⁷ Jfr. Ot.prp. nr.4 (2000-2001) kap. 3.4

ningsordning.⁵⁸ Det fremgår av både forarbeidene og nemndspraksis at dersom det finnes tilsvarende ordninger i den stat den skadevoldende handling fant sted, skal man primært søke på disse ordningene.⁵⁹ Praksis tilsier at søkere utsatt for skadevoldende handling i utlandet ofte får dekket sitt erstatningskrav i utlandet, men at de må søke oppreisningserstatning i Norge. Dette fordi en del land ofte avgrenser sine ordninger mot oppreisning, som «ikke-økonomisk tap». Spania er et godt eksempel på dette. I ENV-2009-705 slo Erstatningsnemnda fast at skadelidte, som ikke kunne få sitt krav om oppreisning dekket i Spania, og således sto svakere stilt enn en skadelidt i Norge, kunne bli tilkjent oppreisning fra den norske stat. I ENV-2012-2995 ble skadelidte utsatt for en gruppevoldtekt i Spania. Erstatningsnemnda slo også her fast skadelidte kunne få dekket sitt oppreisningskrav fra Norge, i og med at ordningen i Spania avgrenser mot «ikke-økonomisk tap». Erstatningsnemnda gjør i disse tilfellene unntak fra voerstl. § 2 og ser på at den spanske ordningen ikke tilkjenner oppreisningserstatning som en *særlig grunn*.

2.3.3 Nærmere vilkår for erstatning.

De øvrige vilkårene for voldsoffererstatning fremgår av voerstl. § 3.

2.3.3.1 Foreldelse

For å få innvilget en søknad om voldsoffererstatning, må forholdet ikke være foreldet, jfr. voerstl. § 3 andre ledd. Den alminnelige foreldelsesfristen er 3 år, jfr. foreldelsesloven (fl.) § 2. Det fremgår av fl. § 9 at for krav på skadeserstatning starter fristen å løpe 3 år fra det tidspunkt skadelidte fikk nødvendig kunnskap om skaden og skadevolder. Det følger av fl. § 9 punkt 2 at den absolutte fristen for foreldelse er 20 år. Det finnes et unntak i § 9 punkt 2 a), som sier at denne absolutte fristen ikke gjelder for skade voldt mot barn under 18 år.

Dersom et forhold er sivilrettslig foreldet, er det likevel tilstrekkelig at forholdet ikke er strafferettslig foreldet, jfr. voerstl. § 3 andre ledd annet punktum. Det strafferettslige forel-

⁵⁸ Jfr. ENV-2009-373

⁵⁹ Jfr. Ot.prp. nr.4 (2000-2001) kap. 3.4 og f.eks. ENV-2003-251

delsestidspunktet følger av den enkelte straffebestemmelse sammenholdt med strl. §§ 67 og 68. Foreldelsesfristen avhenger av strafferammen og kan variere fra 2 til 25 år.

Det følger av nemndspraksis at man alltid legger til grunn det som er gunstigst for skadelidte. Erstatningsnemnda bemerker blant annet i ENV-2010-144 at det er dagens foreldelsesregler som skal legges til grunn, uansett tidspunktet for når den skadevoldende handlingen skjedde. Her skiller voldsoffererstatningsordningen seg fra strafferetten, hvor man i strafferetten legger til grunn reglene som forelå da den straffbare handlingen skjedde.⁶⁰ Dette bygger på rettssikkerhetshensyn til den tiltalte og at straffebestemmelser ikke kan gis tilbakevirkende kraft. I den nevnte avgjørelsen ENV-2010-144 ble det straffbare forholdet subsumert under strl. § 195 første og annet ledd, seksuell omgang med barn under 14 år og den skadelidte var påført betydelig skade. I utgangspunktet var da foreldelsesfristen satt til 25 år, jfr. strl. § 67 jfr. strl. § 195. Det fremgår imidlertid av strl. § 68 annet punktum at foreldelsesfristen først begynner å løpe fra det tidspunkt skadelidte fyller 18 år, ved overtredelse av bl.a. strl. § 195. Denne utvidelsen av foreldelsesfristen kom ved lovendring i 1998.⁶¹ I ENV-2010-144 skulle foreldelsesfristen da regnes 25 år frem i tid fra skadelidte fylte 18 år, som var i 1983. Den strafferettslige foreldelsesfristen utløp da i 2008.

2.3.3.2 Anmeldelse

Kravet til at det straffbare forholdet er anmeldt til politiet fremgår av voerstl. § 3 tredje ledd. Det er også et vilkår at kravet er tatt med i en eventuell straffesak. Anmeldelseskravet blir praktisert forholdsvis strengt. Grunnen til dette er hensynet til at straffbare handlinger skal etterforskes og pådømmes i størst mulig utstrekning.⁶² I henhold til voerstl. § 3 tredje ledd tredje punktum kan det imidlertid gjøres unntak fra disse kravene i *særlige tilfeller*. Eksempler på slike særlige tilfeller er dersom skadevolder er død eller hvor forholdet er

⁶⁰ Jfr. grl.§ 97 jfr. strl.§ 3

⁶¹ Jfr. LOV 1998-05-22 nr. 31: Lov om endringer i Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10 m.m.

⁶² Jfr. Ot.prp. nr. 10 (2007-2008) kap. 3.7

strafferettslig foreldet.⁶³ I disse sakene vil det være uten hensikt å fremsette anmeldelse, i og med at forholdet vil bli henlagt uten nærmere etterforskning. I praksis er det allikevel en del som velger å anmelde også i disse tilfellene, fordi det er av bevismessig betydning for voldsoffererstatningssaken at det er inngitt forklaring til politiet under anmelder- og vitneansvar.⁶⁴

En modifisering av kravet til anmeldelse ble gjort gjennom lovendringen i 2007. Før lovendringen var det et krav om at man måtte anmelde forholdet «uten unødig opphold». I henhold til praksis fra Erstatningsnemnda var tidsrommet «uten unødig opphold» ca. 14 dager, og således svært kort tid etter hendelsen.⁶⁵ I visse saker var det praktisk vanskelig å anmelde så raskt. Av hensyn til de skadelidte ønsket Justisdepartementet derfor å myke opp denne praksisen ved lovendringen i 2007. Regelen slo uheldig ut fordi mange fikk avslått sine søknader fordi de ikke hadde anmeldt «uten unødig opphold». Man ønsket ved lovendringen å signalisere at dersom bevisbildet og de øvrige vilkårene for erstatning er tilstede, virker det urimelig å avslå søknaden fordi man hadde anmeldt sent.⁶⁶

⁶³ Jfr. Ot.prp. nr. 10 (2007-2008) kap. 3.7

⁶⁴ Jfr. blant annet ENV-2013-340

⁶⁵ Jfr. f.eks. ENV-2006-1084 og ENV-2007-189

⁶⁶ Jfr. Ot.prp nr. 10 (2007-2008) kap. 3.9

3 Forholdet til uskyldspresumpsjonen, EMK art. 6(2)

Kontoret skal som utgangspunkt foreta en selvstendig vurdering av saken, herunder om det foreligger «klar sannsynlighetsovervekt» for at straffbar handling har skjedd. De er ikke bundet av domstolens straffedom eller erstatningsdom.⁶⁷ I praksis er det imidlertid sjelden at Kontoret kommer til et annet resultat dersom domstolen for eksempel har kommet til at det foreligger «klar sannsynlighetsovervekt» i saken.

I saker hvor domstolene ikke har pådømt erstatning, foretar Kontoret i større grad sine egne vurderinger. Et av hensynene bak dette er Kontorets vurderinger om det foreligger straffbar handling i forhold til uskyldspresumpsjonen, EMK art. 6(2), som sier at enhver som blir siktet for straffbar handling er uskyldig inntil det motsatte er bevist.

I tilfeller hvor skadevolder ikke har blitt dømt i domstolen, og skadelidte søker om voldsoffererstatning fra Kontoret, har spørsmålet om forholdet til uskyldspresumpsjonen kommet opp. Et vedtak om tilkjennelse av voldsoffererstatning som legger til grunn at den skadevoldende handlingen har skjedd, kan for skadevolder, som ikke er straffedømt, oppleves som en skyldkonstatering.

Spørsmålet har blitt vurdert både av Høyesterett og den Europeiske menneskerettsdomstolen. EMD fant i EMD Orr mot Norge, at Norge ved å tilkjenne erstatning i en sak hvor en mann var frikjent for voldtekt, krenket EMK art. 6(2). EMD uttalte at det kan være mulig å tilkjenne erstatning etter frikjennelse i straffesak, men fordi den norske domstolen i sin erstatningsvurdering hadde brukt ordet vold, anså EMD begrunnelsen for straffesaken tvilssom. Høyesterett har etter denne dommen slått fast at det ikke krenker uskyldspresumpsjonen å tilkjenne erstatning etter strafferettslig frifinnelse. Det stilles imidlertid strenge krav til at domsgrunnene i erstatningssaken ikke konstaterer noen form for strafferettslig skyld

⁶⁷ Jfr. Brath (2011) s. 37

og at domsgrunnene skiller klart mellom det strafferettslige og det erstatningsrettslige beviskravet.⁶⁸

Erstatningsnemnda har derfor i senere tid begynt å presisere i sine vedtak at begrepet «straffbar handling» etter voerstl. § 1 må tolkes i lys av EMK art. 6(2). Videre understrekes det at deres vurderinger av de skadevoldende handlinger kun vurderes opp mot et erstatningsansvar, og at et vedtak om voldsoffererstatning ikke innebærer en strafferettslig skyldkonstatering, den rokker heller ikke ved en eventuell henleggelse av straffesaken.⁶⁹

Uskyldspresumpsjonen har både en side mot statens regressadgang etter voerstl. § 15, en side mot voldsoffermyndighetenes vurderinger av om straffbar handling foreligger etter voerstl. § 1 og om beviskravet er oppfylt.⁷⁰

⁶⁸ Jfr. Rt. 2007 s. 1601

⁶⁹ Se for eksempel ENV-2013-317

⁷⁰ Se mer om uskyldspresumpsjonen i de lege ferenda-vurderingen

4 Om beviskravet

I det følgende vil jeg ta for meg beviskravets rettsutvikling. Jeg vil deretter gå inn i kjernen i min problemstilling, om beviskravet i voldsoffererstatningsloven og hva som ligger i «klar sannsynlighetsovervekt», og se på hva som skal til for at f.eks. en voldtekt er klart sannsynliggjort.

4.1 Rettsutviklingen av beviskravet

Hovedregelen i sivile saker er at det må foreligge *alminnelig sannsynlighetsovervekt* for at de gjerninger som er bevistema i saken kan legges til grunn.⁷¹ Det vil si at man legger til grunn det faktum som er mest sannsynlig, altså en sannsynlighetsgrad på 50,1 %. Når det gjelder straffesaker, er beviskravet på tilnærmet 100 % sannsynlighet. Dette betyr at for å dømme noen til straff må det foreligge svært høy grad av sannsynlighet for at den tiltalte har begått den straffbare handlingen, skylden må *være bevist utover enhver rimelig tvil*.⁷² Er det den minste tvil om faktum, skal tiltalte frifinnes. Hele vårt straffesystem er bygget på denne «in dubio pro reo-regelen». Man uttaler det ofte som at det er bedre at ti skyldige går fri enn at en uskyldig blir dømt.⁷³ I voldsoffererstatningssaker følger det som nevnt av voerstl. § 3 fjerde ledd at beviskravet er «klar sannsynlighetsovervekt.» Dette beviskravet har utviklet seg gjennom rettspraksis, men det er også grunn til å tro at det forelå en nemndspraksis som opererte med tilnærmet samme beviskrav før lovfestingen. Etter voldsofferforskriften § 1 følger det ikke noe eksplisitt beviskrav, men hvorvidt det skal utmåles erstatning, beror på en rimelighetsvurdering.⁷⁴ Før voerstl. ble innført i 2001 fremgikk det altså

⁷¹ Jfr. Rt. 1992 s. 64

⁷² Jfr. Hov (2007 a) s. 361

⁷³ Jfr. *ibid.* s. 349

⁷⁴ Voldsofferforskriften § 1, 1 ledd: «I den utstrekning det finnes *rimelig* yter staten erstatning etter disse forskriftene for personskade voldt ved forsettlig legemskrenking eller ved annen straffbar handling som pårer preg av vold og tvang»

ikke noe beviskrav av regelverket. Mye tyder på at det likevel etter voldsofferforskriften forelå en ulovfestet regel for krav om «klar sannsynlighetsovervekt».⁷⁵

Beviskravet i voldsoffererstatningssaker ligger dermed et sted mellom det alminnelige beviskravet og det strafferettslige beviskravet, prosentvis kan det kanskje angis til å utgjøre et sted mellom 70 % og 80 %. Denne prosentangivelsen er likevel langt unna hvordan bevisvurderingene faktisk foregår. I realiteten er det ikke mulig å vurdere bevisene i en prosentangivelse. Bevisvurderingen foregår mer som en skjønnsmessig helhetsvurdering⁷⁶ hvor man heller bruker uttrykk som «sikker», «svært sannsynlig», «mulig», «lite trolig» osv.⁷⁷ Prosentangivelsen fungerer kun som illustrasjon og en teoretisk tilnæringsmåte til problemstillingen.

Dom inntatt i Rt. 1996 s. 864 var den første dommen avsagt av Høyesterett hvor beviskravet «klar sannsynlighetsovervekt» ble statuert. En mann ble frikjent for seksuelle overgrep etter strl. §§ 192 og 195. Han ble i Høyesterett dømt til å betale erstatning til fornærmede. Førstvoterende dommer oppstiller her beviskravet til å være høyere enn i vanlige erstatningssaker, under henvisning til Rt. 1990 s. 688. Denne saken gjaldt forsikring, hvor skadevoldende bilfører var alkoholpåvirket og forsikringselskapet ble fritatt for ansvar da det ble funnet klart sannsynliggjort at føreren var ruspåvirket. Retten fremhevet at ved påstand om at skadevolder hadde oppført seg straffbart eller klanderverdig, bør det kreves sterke bevis. Førstvoterende i Rt. 1996 s. 864 la videre vekt på at det bør kreves strenge krav til bevisene i saker hvor faktum som skal legges til grunn er særlig belastende for skadevolder og hans omdømme. Det ble uttalt at hensynet til skadevolders omdømme gjør seg gjeldende fremfor hensynet til fornærmede. Førstvoterende uttalte deretter at det må kunne kreves et høyere beviskrav, «klar sannsynlighetsovervekt» for at de påståtte overgrep var begått, i saker som omhandler typisk sedelighetsforbrytelser. Det ble påpekt at det derimot ikke må

⁷⁵ Jfr. Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) kap. 5.5, Rettsdatanote 18 til voerstl. § 3 fjerde ledd og Rundskriv G-76/96

⁷⁶ Jfr. Krokeide (1999) s. 122

⁷⁷ Jfr. Hov (2007 a) s. 267

stilles like høye krav til bevisene som i straffesaker. Beviskravet «klar sannsynlighetsovervekt» ligger altså et sted mellom det alminnelige og det skjerpede beviskravet, og det har elementer av både straff og erstatning i seg. At det må foreligge et *belastende faktum* for å oppstille et høyere beviskrav gjelder altså ikke kun i voldsoffererstatningssakene, men i erstatningsretten generelt. Rettspraksis viser til at det ikke er ethvert straffbart forhold som utgjør *et særlig belastende faktum*. I Rt. 2005 s. 1322 uttales det at det er typisk i sedelighetssaker, drap og voldssaker at et skjerpet beviskrav må stilles. Førstvoterende uttalte her at hvorvidt man skal stille krav om «klar sannsynlighetsovervekt» beror på det aktuelle forholdet, og hvor sterkt beviskravet skal skjerpes kan variere.

Dette er bakgrunnen for at reglen om «klar sannsynlighetsovervekt» kom inn ved lovfestingen av beviskravet i 2001. Justisdepartementet la vekt på de nevnte dommer da de tok inn beviskravet i voldsoffererstatningsloven, man mente beviskravet måtte være det samme i saker om voldsoffererstatning fra staten som i erstatningsretten for øvrig.⁷⁸

4.2 Beviskravet i voerstl. § 3 fjerde ledd

Ut fra lovens ordlyd i voerstl. § 3 fjerde ledd er beviskravet «klar sannsynlighetsovervekt». Bestemmelsen, eller loven for øvrig, sier ikke noe mer om hva som ligger i «klar sannsynlighetsovervekt». Vi vet at «sannsynlighetsovervekt» betyr at det er mer enn 50 % sannsynlig for at noe har skjedd. Hovedregelen i norsk rett er sannsynlighetsovervekt, og kan uttrykkes ved at man legger til grunn at det er mer sannsynlig at noe har skjedd enn at det ikke har skjedd. Unntaket er som jeg tidligere har vært inne på frifinnelse for straffansvar. Tiltalte skal frifinnes selv om det er mest sannsynlig at han gjorde det, så lenge rimelig tvil er til stede. Dette reiser spørsmålet om hva det innebærer at sannsynlighetsovervekten må være «klar», i henhold til ordlyden i voerstl. Man kan tenke seg at det da er snakk om prosentvis mer enn 50 %, men ikke så høyt som 100%. Kanskje et sted midt mellom de to. Ordlyden inviterer til at det er noe mer enn «vanlig», «alminnelig», «simpel» overvekt det

⁷⁸ Jfr. Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) kap. 5.5

er snakk om, at man har å gjøre med et strengt krav. Likevel kan man si at ordene «åpenbart», «sikker» «tydelig» er sterkere ord enn «klar».

I forarbeidene er det liten veiledning for *hva* som skal ligge i beviskravet «klar sannsynlighetsovervekt». I Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) kap. 5.5 henvises det til de nevnte dommer Rt. 1996 s. 864 og Rt. 1990 s. 688, hvor beviskravet blir skissert, og i hvilke saker det skal gjelde et slikt beviskrav. Utover dette kan man ikke lese noe om hva som ligger i «klar sannsynlighetsovervekt». En klargjøring følger heller ikke av Ot.prp. nr. 10 (2007-2008). Begge proposisjoner viser riktignok til Rt. 1985 s. 211 som gjaldt en forsikringssak etter en husbrann. Spørsmålet var om forsikringsselskapet hadde ansvar i saken, da det var mistanke om at eieren forsettlig selv hadde tent på huset. Høyesterett uttalte at det måtte foreligge «sterk overvekt av sannsynlighet» for at eieren av huset hadde gjort det, dersom forsikringsselskapet skulle frikjennes for ansvar. Det uttales i forarbeidene at det neppe er noen realitetsforskjell i begrepene «sterk overvekt av sannsynlighet» og «klar sannsynlighetsovervekt».

4.3 Betydningen av rettspraksis og «Lie-dommen»

Jeg har valgt å avgrense oppgaven mot rettspraksis, ettersom jeg forholder meg til voldsoffererstatningslovverket. Jeg har allikevel forsøkt å finne avgjørelser fra Høyesterett hvor det sies noe direkte om hva som skal til for at et forhold er å anse som klart sannsynliggjort, da domstolene også bruker dette beviskravet. Etter en gjennomgang av rettspraksis fra Høyesterett kan ikke jeg finne noe sted at det uttales *hva* som utgjør «klar sannsynlighetsovervekt». Ved gjennomgang av rettspraksis fremgår det imidlertid at det totale bevisbildet i saken må vurderes samlet, det må foretas en helhetsvurdering. Vurderingen blir derfor nødvendigvis skjønnsmessig hvor ulike bevismomenter vil spille inn og ha ulik tyngde. Det er ikke hvert enkelt bevismoment alene som avgjør om det foreligger «klar sannsynlighetsovervekt», men det totale bevisbildet under ett.

Det kan imidlertid trekkes frem noe relevant knyttet til bevisvurderinger, ut fra Rt. 1998 s. 1565, «Lie-dommen», som gjaldt krav om erstatning som følge av nakkeskade

(«whiplash»). Det uttales at i saker med et noe usikkert årsaks- og symptombilde, som også må sies å gjelde i voldsoffererstatningssaker, vil bevisene ha forskjellig tyngde og kvalitet. Videre ble det påpekt at tidsnære bevis vil kunne ha stor tyngde i bevisvurderingen. Medisinsk dokumentasjon ble ansett for å ha stor verdi, særlig når journalnotater sier noe om pasientens (her: skadelidtes) skader og symptomer. Likevel har medisinsk dokumentasjon som inneholder opplysninger gitt av skadelidte til fagpersonen mindre vekt.

Det ble også påpekt at opplysninger fra vitner som har en form for relasjon til den skadelidte har mindre verdi, særlig om de står i motstrid til andre bevis som er mer tidsnære og uavhengige. Jeg har funnet noen få avgjørelser hvor Erstatningsnemnda viser til «Lie-dommen». I to av avgjørelsene viser Erstatningsnemnda til uttalelser fra dommen som gjelder årsakssammenheng (ENV-2004-182 og ENV-2004-214), mens de i ENV-2011-305 i sin bevisvurdering viser til det som blir sagt i «Lie-dommen» om tidsnære bevis. Erstatningsnemnda la mer vekt på det skadelidte hadde forklart rett etter den aktuelle hendelsen, og mindre vekt på de skadelidte forklarte åtte måneder senere, som i tillegg ikke stemte med den første forklaringen. I kun denne avgjørelsen viste Erstatningsnemnda til dommen, og det er derfor ikke gitt at de vektlegger samme forhold som Høyesterett i bevisvurderingene. Det er likevel nærliggende å tro at de gjør det, og det vil vise seg i min gjennomgang av nemndspraksis.

4.4 Nemndspraksis

Erstatningsnemnda og domstolene har som nevnt ulike utgangspunkter for sine bevisvurderinger. I det følgende vil jeg nå gå nærmere inn på hva Erstatningsnemnda legger i beviskravet «klar sannsynlighetsovervekt» og hva som skal til for at en straffbar handling er klart sannsynliggjort. Heretter vil kun avgjørelser fra Erstatningsnemnda vedrørende seksuelle overgrep, hvor saken er henlagt hos påtalemyndighetene bli behandlet. Jeg har vurdert totalt 20 nemndsavgjørelser, hvorav 11 ble innvilget, 9 ble gitt avslag. Av redegjørelsen nedenfor blir flere avgjørelser brukt som eksempel under flere punkter.

Bevisene vurderes konkret i hver sak hos Erstatningsnemnda.⁷⁹ Jeg vil forsøke å se på hvilke bevismomenter som går igjen som avgjørende i bevisvurderingene Erstatningsnemnda gjør. I ENV-2010-144 trekker Erstatningsnemnda opp grensedragningene mellom straff og erstatning. Det uttales at selv om en straffesak er henlagt kan likevel erstatning gis, videre at et vedtak om eventuell erstatning ikke strafferettslig skyldkonstaterer. Endelig uttales at en innvilgelse av voldsoffererstatning ikke røkter ved om straffesaken er henlagt. Likevel kan det være slik at for eksempel en henleggelse av straffesaken og henleggelsesgrunnen *kan* spille inn på bevisvurderingen i søknaden om voldsoffererstatning. Siden bevisene i erstatningssaken er tilknyttet til straffesaken, må det nødvendigvis være slik.

Jeg vil i det følgende gå inn på ulike bevismomenter som jeg ved min gjennomgang har funnet at Erstatningsnemnda særlig legger vekt på i vurderingen av om kravet til «klar sannsynlighetsovervekt» er oppfylt.

4.4.1 Anmeldelse

Som nevnt i punkt 2.3.3 om øvrige vilkår for erstatning er det i utgangspunktet et krav om politianmeldelse. Det finnes som nevnt unntak fra dette kravet. Tidspunktet for anmeldelse av den skadevoldende handlingen kan også ha betydning for om kravet til «klar sannsynlighetsovervekt» er oppfylt. Justisdepartementet uttalte ved lovendringen i 2007 at en sen anmeldelse kan innebære at beviskravet ikke er oppfylt, og kom til at dette kunne slå uheldig ut i mange saker.⁸⁰ Dette var riktignok i sammenheng med om man skulle modifisere anmeldelseskravet og ikke lenger kreve at forholdet måtte være anmeldt «uten unødig opphold». Jeg vil i det følgende ta for meg ulike nemndsavgjørelser som viser at tidspunktet for anmeldelsen er et moment i bevisvurderingen.

⁷⁹ Jfr. ENV-2010-144

⁸⁰ Jfr. Ot.prp. nr. 10 (2007-2008) kap. 3.9

Dersom forholdet ikke er anmeldt overhodet, fører som sagt Erstatningsnemnda en streng praksis, hvor det kun i særlige tilfeller gjøres unntak. I ENV-2012-1028 hadde skadelidte vært utsatt for fysisk og psykisk vold og seksuelle overgrep fra sin samboer over en lang periode. Skadelidte hadde ikke anmeldt sin tidligere samboer for forholdene, og skadevolder døde etter at skadelidte hadde sendt inn søknad om voldsoffererstatning. Kravet til anmeldelse var ikke oppfylt, men Erstatningsnemnda valgte likevel å gjøre et unntak da det hadde vært et visst avhengighetsforhold mellom skadelidte og skadevolder. Dette forholdet besto i at skadelidte hadde overtatt omsorgen for skadevolders datter etter at de gikk fra hverandre. Erstatningsnemnda fant at beviskravet var oppfylt. Her spilte riktignok ikke spørsmål om anmeldelse inn på Erstatningsnemndas bevisvurdering, men den tegner et bilde av hvilke saker hvor det er aktuelt å gjøre unntak fra vilkåret om anmeldelse.

Tidspunkt for anmeldelse er som sagt viktig og praksis viser at Erstatningsnemnda i voldtektssaker ofte vektlegger om forholdet er anmeldt sent eller umiddelbart etter hendelsen. Særlig når det handler om en voksen person, er det grunn til å tro at Erstatningsnemnda legger vekt på det som ble uttalt i «Lie-dommen», om tidsnære bevis. Erstatningsnemnda har i en sak fra 2012, ENV-2012-1459, uttalt at det faktum at den skadevoldende handlingen ble anmeldt mer enn tre måneder etter at det skjedde svekket bevisbildet. Skadelidte hadde blitt voldtatt av en bekjent. Skadevolder nektet for at han hadde voldtatt skadelidte og mente hun var frivillig delaktig. Erstatningsnemnda fant ingen andre bevis i saken som støttet skadelidtes troverdighet og derfor kom de til at det ikke var klart sannsynliggjort at skadelidte var blitt utsatt for voldtekt. De la som sagt også vekt på at skadelidte hadde anmeldt forholdet i overkant av tre måneder etter hendelsen.

Ut fra ENV-2012-2151 kan man også lese en slik tre-måneders regel. Skadelidte skal her ha blitt utsatt for voldtekt av en bekjent. Skadelidte hadde i utgangspunktet ønske om å ha samleie med skadevolder, men hun ble redd da skadevolder var mer brutal enn det hun ønsket. Hun anmeldte forholdet først fire måneder etter hendelsen. Erstatningsnemnda fant det ikke klart sannsynliggjort at skadelidte hadde vært utsatt for en voldtekt, blant annet begrunnet i at forholdet ble anmeldt over 3 måneder senere og de henviser i den anledning

til den nevnte ENV-2012-1459. I tillegg la Erstatningsnemnda vekt på at skadelidte hadde fortalt til politiet at hun egentlig ville ha seksuell omgang med skadevolder. Erstatningsnemnda la videre vekt på at det ikke forelå tilstrekkelig dokumentasjon på at skadevolder var blitt utsatt for vold. De fant det heller ikke klart sannsynliggjort at skadevolder hadde opptrådt forsettlig eller grovt uaktsomt, da de mente at han ikke forsto eller burde ha forstått at videre seksuell omgang var mot skadelidtes vilje.

I et annet tilfelle, ENV-2013-1315, hadde skadelidte blitt utsatt for en voldtekt på et nachspiel hun var på. Erstatningsnemnda fant det klart sannsynliggjort at skadelidte hadde blitt utsatt for en voldtekt. Den skadelidte hadde umiddelbart etter hendelsen oppsøkt voldtektsmottaket, og anmeldte kun fire dager etter hendelsen. Disse forholdene ble tillagt avgjørende vekt i Erstatningsnemndas bevisvurdering.

I ENV-2012-2642 hevdet skadelidte å ha blitt voldtatt av en bekjent på en fest. Skadelidte anmeldte forholdet først to år etter den aktuelle hendelsen. Skadevolder nektet i avhør for at han hadde voldtatt skadelidte og mente hun frivillig var med på det. Han forklarte i avhør at skadelidte ikke var overstadig beruset og at han aldri ville hatt sex med henne dersom hun var det. Skadevolder forklarte til politiet at det hele var skadelidtes idé og at han ikke forsto hvorfor han var blitt anmeldt for voldtekt. Flere vitner som forklarte seg til politiet kom med noe forskjellige historier, men ingen hadde sett den aktuelle hendelsen. En venninne fortalte at skadelidte dagen etter fortalte til henne at hun var blitt voldtatt. Et annet vitne fortalte at oppgitt skadevolder hadde fortalt ham at han hadde hatt sex med skadelidte. Det ble også lagt frem journalnotat fra BUP om at skadelidte hadde gått i behandling hvor hun hadde snakket om den aktuelle kvelden. Det fremgikk videre at skadelidte på grunn av terapien innså at hun ikke hadde skyld i overgrepet, og at hun derfor valgte å anmelde forholdet. Erstatningsnemnda fant det ikke klart sannsynliggjort at skadelidte hadde blitt utsatt for en voldtekt. Erstatningsnemnda la blant annet vekt på at saken først ble politianmeldt nesten to år etter at hendelsen fant sted. Erstatningsnemnda viste også til at det sto ord mot ord i saken, hvorpå skadevolders troverdighet ble tillagt mest vekt og skadelidtes troverdighet ble svekket ved blant annet de andre vitnenes sprikende utsagn.

Et annet eksempel hvor Erstatningsnemnda sannsynligvis legger til grunn tidspunkt for anmeldelse er ENV-2012-1869. Her hadde skadelidte blitt utsatt for en voldtekt fra en bekjent. Skadelidte anmeldte forholdet over syv måneder etter at det hadde skjedd. Skadevol-der nektet i avhør for at han hadde voldtatt skadelidte. Han mente hun frivillig hadde vært med på det hele. I saken forelå det journalutskrift fra et medisinsk senter som viste hennes sykdomshistorie, videre forelå det en spesialisterklæring fra spesialist i klinisk psykologi som uttalte at hun fant det svært sannsynlig at skadelidte snakket sant om de aktuelle over-grep. Det fantes også en bekreftelse fra Dixi ressurscenter, hvor skadelidte hadde gått i samtalegrupper for voldtatte og hatt individuelle samtaler. Erstatningsnemnda fant det alli-kevel ikke klart sannsynliggjort at skadelidte hadde blitt utsatt for en handling som omfat-tes av voerstl. § 1. Bakgrunnen for denne konklusjonen var at det forelå motstridende for-klaringer og Erstatningsnemnda mente det ikke ble fremlagt bevis som underbygget på-standen om at skadelidte var blitt voldtatt. Det er nærliggende å tro at Erstatningsnemnda her også la vekt på at skadelidte anmeldte forholdet etter nærmere åtte måneder.

Erstatningsnemnda har uttalt at de i utgangspunktet er liberale når det gjelder sen anmeldel-se i saker vedrørende seksuelle overgrep mot mindreårige. Det er likevel et krav om å an-melde også i disse sakene, jfr. voerstl. § 3 tredje ledd, men det fremgår av regelverket og praksis at det ikke er like strengt med tanke på når man anmelder. Det kreves i praksis som hovedregel at søker på ett eller annet tidspunkt har anmeldt forholdene etter at hun ble myndig.⁸¹ Sett i lys av strl. § 68 1. ledd annet punktum, utvider denne bestemmelsen forel-delsesfristen for seksuelle overgrep mot barn under 14 og 16 år (strl. §§ 195 og 196), til å starte å løpe fra barnet fyller 18 år. Dersom f.eks. en jente på 20 år blir utsatt for en seksuell handling etter strl. § 200, faller hun ikke innenfor utvidelsen av den strafferettslige forel-delsesfristen i strl. § 68. Hun er likevel etter voerstl. § 3 andre ledd gitt en frist til å søke om erstatning innen fylte 21 år. Ut fra dette kan man tolke at en anmeldelse også må fremsettes innen skadelidte fyller 21 år, *eller* før saken er foreldet (sivilrettslig eller strafferettslig).

⁸¹ Jfr. f.eks. ENV-2006-2561

Denne tolkningen forutsetter at anmeldelseskravet ikke kan fravikes, som f.eks. i situasjoner hvor skadevolder er død eller skadelidte har stått i et avhengighetsforhold til skadevolder. I disse sakene henger anmeldelseskravet ofte tett sammen med beviskravet. I forarbeidene presiseres det at en tidlig anmeldelse og søknad om erstatning, vil ha avgjørende vekt for om beviskravet er oppfylt.⁸² Det er ofte i disse sakene at Erstatningsnemnda gjør unntak fra anmeldelseskravet etter en bevisvurdering hvor de har funnet at det foreligger «klar sannsynlighetsovervekt». I disse sakene kan ofte faktum være at skadevolder har avgått med døden, slik at skadelidte av den grunn ikke har anmeldt, eller at skadelidte også ofte har stått i et avhengighetsforhold til skadevolder.

Et eksempel er ENV-2010-1796. Skadelidte søkte i denne saken voldsoffererstatning fordi hun i en lengre periode på 80-tallet skal ha blitt utsatt for seksuelle overgrep fra en bestyrer ved et ungdomshjem hun bodde på, skadelidte var mindreårig da overgrepene startet. Forholdet ble anmeldt først i 2008. Skadevolder var på anmeldelsestidspunktet død. Erstatningsnemnda anså at forholdet ikke var *anmeldt uten unødig opphold*, som var et vilkår på det tidspunktet. Erstatningsnemnda uttalte at det likevel kunne gjøres unntak i *særlige tilfeller*, jfr. voerstl. § 3 tredje ledd, som tilsvarende dagens unntak fra krav om anmeldelse. Erstatningsnemnda viste til Ot.prp.nr.10 (2007-2008), hvor det uttales at en sen anmeldelse i seg selv ikke avskjærer søkers rett til voldsoffererstatning, der hvor de øvrige vilkårene i saken er oppfylt og beviskravet er oppfylt, kan det gjøres unntak for anmeldelseskravet. Deretter foretar Erstatningsnemnda en bevisvurdering og en vurdering om de andre vilkårene for voldsoffererstatning er oppfylt. Erstatningsnemnda fant at det var klart sannsynliggjort at skadelidte var utsatt for seksuelle overgrep fra bestyrer ved ungdomshjemmet hun hadde bodd på. Erstatningsnemnda la i bevisvurderingen blant annet vekt på skadelidtes politiforklaring og en bekreftelse fra psykiatrisk sykepleier som skadelidte hadde gått i terapi hos. Dette er et eksempel på en sak hvor anmeldelseskravet ikke var oppfylt, men hvor Erstatningsnemnda gjorde unntak fra dette kravet, og da heller ikke tok med i sin bevisvurdering

⁸² Jfr. Ot. prp nr. 10 (2007-2008) kap. 3.5

tidspunktet for anmeldelsen, slik som vi har sett av de nevnte sakene overfor at de ofte gjør. I typer saker hvor skadelidte er mindreårig og blitt seksuelt misbrukt eller det er snakk om familievold, tar ofte ikke Erstatningsnemnda med tidspunktet for anmeldelsen i bevisvurderingen, da det ofte er slik at skadelidte anmelder etter å ha nådd myndighetsalder. Tidspunktet for anmeldelse vil i disse tilfellene som regel være en del år etter at forholdet fant sted.

4.4.2 Objektive bevis

Objektive bevis kan ofte underbygge skadelidtes historie, de kan si noe om at skadelidte har vært utsatt for overgrep, og de kan ofte si noe om skadeomfanget. Sterke objektive bevis kan være tekniske spor som sædceller, DNA, bloduttredelser, blåmerker etc. Andre bevis kan være skriftlig materiale som f.eks. journalnotater, brev, dagbøker, tekstmeldinger og så videre. Vitner er også objektive bevis, men trenger ikke alltid være like objektive, de kan fremstå subjektive. Dette vil avhenge av relasjonen vitnet har til skadelidte og skadevolder. Vurderingen må derfor gjøres i lys av at ikke alle bevisene nødvendigvis har like stor vekt, noen står sterkere enn andre. For eksempel er et vitne til en overfallsvoldtekt som ikke kjenner hverken skadelidte eller skadevolder, et sterkere bevis enn en venninne av skadelidte som får høre av skadelidte at hun har blitt voldtatt av en bekjent på fest.

Objektive bevis, som sporfunn, har ofte stor bevismessig verdi i og med at de kan si noe utover skadelidtes forklaring. Sporfunn og andre tekniske bevis har ofte stor verdi i voldtektssaker da det ofte ikke foreligger andre bevis enn skadelidtes forklaring. I den nevnte ENV-2013-1315 var skadevolder ukjent for skadelidte og saken ble henlagt på grunn av bevisets stilling (ukjent gjerningsmann). Erstatningsnemnda la i bevisvurderingen blant annet vekt på funn av sædceller på skadelidtes kjole, som underbygget hennes forklaring og også at hennes beskrivelse av skadevolder samsvarte med overvåkingsbilder fra hotellet hvor forholdet hadde funnet sted.

Vitneutsagn kan også være objektive bevis. Dette er riktignok bevis som kan ha varierende verdi, særlig i voldtektssaker hvor det som oftest ikke er vitner til den straffbare handling-

en. Vitnene vil typisk være personer som skadelidte eller skadevolder har truffet kort tid etter den aktuelle hendelsen, eller andre som særlig skadelidte har betrodd seg til om de skadevoldende handlingene. I ENV-2013-1329 hevdet skadelidte seg utsatt for seksuelle overgrep fra en mannlig bekjent. Det ble dessuten hevdet at skadevolder hadde begått de samme seksuelle overgrep mot skadelidtes søster. Skadevolder nektet i avhør for de påståtte overgrepene. Erstatningsnemnda fant i motsetning til Kontoret at beviskravet «klar sannsynlighetsovervekt» var oppfylt. Erstatningsnemnda la i sin vurdering vekt på både moren til skadelidtes og søsterens vitneutsagn, som støttet oppunder skadelidtes forklaring. Erstatningsnemnda la også vekt på medisinsk dokumentasjon i saken og annen dokumentasjon som journalnotat fra BUP og epikrisenotat fra poliklinikk.

I ENV-2013-601 ble skadelidte utsatt for seksuelle overgrep av en bekjent. Skadelidte og skadevolder kjente hverandre gjennom jobb, og hadde ved en anledning, fra begges side, frivillig seksuell omgang. Ettersom begge hadde kjærester ville de ikke fortsette med noe seksuelt forhold. Senere skal han ha sendt henne tekstmeldinger, hvor han truet henne med at om hun ikke hadde sex med ham igjen, ville han fortelle alt til hennes kjæreste. Kvinnen oppsøkte ham deretter for å snakke om det, og da skal han ha tvunget henne til seksuelle handlinger. Han sendte henne så flere SMS med trusselmeldinger etter denne hendelsen og skadelidte oppsøkte derfor politiet. Erstatningsnemnda konkluderte her med at det var «klar sannsynlighetsovervekt» for at skadelidte hadde blitt utsatt for de aktuelle handlinger. Erstatningsnemnda la i sin bevisvurdering særlig vekt på at skadelidtes forklaring fremsto som troverdig, mens skadevolder hadde endret sin forklaring, noe som svekket hans troverdighet. Erstatningsnemnda la også vekt på meldingsutvekslingen mellom skadelidte og skadevolder, som støttet opp under skadelidtes forklaring.

I ENV-2008-1717 søkte skadelidte om voldsoffererstatning som følge av at hun hadde blitt utsatt for seksuelle overgrep fra sin far i en lengre periode. I saken ble det lagt frem dommeravhør av skadelidte fra hun var seks år gammel. Skadelidte fortalte der om at hun trodde at hennes far hadde stukket tannpirkere inn i hennes skjede eller endetarm, men hun var usikker på om hun hadde drømt dette. Skadevolders mor hevdet i avhør at skadevolder

hadde utført de seksuelle overgrepene på hennes datter. Det ble også lagt frem dagboknotater fra moren, hvor hun hadde skrevet at skadelidte hadde fortalt henne hva skadevolder hadde gjort. Skadevolder nektet for alt i avhør og var sjokkert over beskyldningene. Han hevdet skadelidtes mor kun ønsket at han ikke skulle få omsorgen for skadelidte og at moren hadde bedt skadelidte om å lyve om de seksuelle overgrepene. Videre ble det fremlagt ulike journalnotater og medisinsk dokumentasjon. Disse dokumentene støttet i større grad skadelidtes historie. Erstatningsnemnda fant at beviskravet «klar sannsynlighetsovervekt» ikke var oppfylt. Det ble vist til at det forelå motstrid mellom skadelidtes og skadevolders historier. Erstatningsnemnda viste til at det ikke var blitt fremlagt bevis som underbygget skadelidtes historie om at seksuelle overgrep hadde funnet sted. Her fant Erstatningsnemnda at mor som vitne og også mors dagboknotater ikke styrket skadelidtes troverdighet.

4.4.3 Medisinsk dokumentasjon

Medisinsk dokumentasjon kan ha stor vekt som bevis, i og med at dokumentasjonen, i likhet med objektive bevis, kan støtte oppunder skadelidtes troverdighet. Likevel er det slik at den medisinske dokumentasjonen også kan ha varierende vekt, jfr. «Lie-dommen». Det avhenger blant annet av forholdet mellom skadelidte og den som utformer den medisinske dokumentasjonen, om det er en lege som har undersøkt fornærmede på voldtektsmottaket eller om det er skadelidtes fastlege som skriver en spesialisterklæring for skadelidte. Det beror også på om spesialisten sier noe direkte om skadeomfang og årsakssammenheng eller om hvordan skadelidte har forandret seg etter å ha vært utsatt for et overgrep. Kompetansen til den som har skrevet dokumentasjonen vil videre kunne ha betydning. En psykologs uttalelser må således antas å tillegges mer vekt enn uttalelser fra en psykiatrisk sykepleier. Hvilken type medisinsk dokumentasjon man har med å gjøre, er et ytterligere moment av betydning. Et journalnotat vil antageligvis måtte tillegges lavere bevisverdi enn en spesialisterklæring. Medisinsk dokumentasjon, eksempelvis journal fra voldtektsmottak, kan være objektiv, mens den i andre tilfeller, som en erklæring fra fastlege, i stor grad kan fremstå subjektiv.

I ENV-2013-317 hadde skadelidte vært utsatt for seksuelle overgrep fra sine besteforeldre i sin barndom. Det tyngste beviset i saken var en spesialisterklæring fra en overlege som bekrefter at pasienten har fått diagnosene posttraumatisk stresslidelse (PTSD), depressiv lidelse og personlighetsforstyrrelse. Bortsett fra den medisinske dokumentasjonen forelå ingen andre bevis. Erstatningsnemnda uttaler at de i sin bevisvurdering har lagt vekt på at den medisinske dokumentasjonen støtter opp under skadelidtes forklaring. Hennes forklaring fremsto detaljert og troverdig. Erstatningsnemnda kom dermed til at kravet til «klar sannsynlighetsovervekt» var oppfylt.

ENV-2008-2681 er et eksempel på en sak hvor Erstatningsnemnda kom til et annet resultat enn retten gjorde i samme sak. Skadevolder hadde blitt frikjent under dissens for både straffespørsmålet og erstatningskravet i tingretten. Skadelidte var mindreårig og hun hadde angivelig blitt utsatt for seksuelle overgrep fra en bekjent skadevolder. Erstatningsnemnda kom her etter en bevisvurdering til at kravet til «klar sannsynlighetsovervekt» var oppfylt. Erstatningsnemnda la i sin vurdering særlig vekt på de medisinske dokumentene i saken som både uttalte at skadelidte fremsto som troverdig da hun fortalte om overgrepet og at hun hadde symptomer på psykisk skade. Dette var forenlig med at hun hadde vært utsatt for et overgrep og at hun hadde fått påvist PTSD.

I den nevnte ENV-2008-1717 ble det fremlagt omfattende medisinsk dokumentasjon i saken, fra både helsestasjon, psykologspesialist, lege og to spesialister i barne- og ungdomspsykiatri. Disse medisinske dokumentene bestod i uttalelser, erklæringer og journaler. Det ble uttalt fra flere at skadelidte hadde fortalt om de aktuelle overgrepene, spesialist i barne- og ungdomspsykiatri uttalte at jomfruhinnen til skadelidte var skadet men at det var usikkert hva årsaken var. At en lege skrev at skadelidte hadde klassiske symptomer på å ha vært utsatt for overgrep ble ikke tillagt avgjørende vekt. Erstatningsnemnda konkluderte i saken med at beviskravet ikke var oppfylt. Dette resultatet fremstår som strengt tatt i betraktning den brede medisinske dokumentasjonen som lå til grunn for vurderingen.

4.4.4 Kjent eller ukjent gjerningsmann

Det reiser seg videre et spørsmål om det er større mulighet til å få tilkjent voldsoffererstatning i en sak hvor gjerningsmannen er ukjent, i forhold til saker hvor gjerningsmannen er kjent. Dersom skadevolder er kjent foreligger det ofte motstridende forklaringer. At forklaringene er motstridende vil ofte være et moment som taler i motsatt retning av at beviskravet er oppfylt. På den annen side kan man tenke seg i sak med ukjent skadevolder, hvor det kun er skadelidtes forklaring som legges frem, at skadelidtes forklaring i større grad må underbygges av andre bevis i saken.

I ENV-2013-314 hadde skadelidte blitt utsatt for en overfallsvoldtekt av en ukjent gjerningsmann. Skadelidte anmeldte forholdet først tre år senere. Hun følte sterk skam og fortalte heller ikke om hendelsen til foreldrene før åtte måneder etterpå. Skadelidte var den aktuelle kvelden på en sommerleir. Den siste kvelden skal leirdeltakerne ha vært samlet på diskotek. Skadelidte var på vei alene til den brakken hun overnattet i, da hun plutselig ble slått hardt i bakhodet av en ukjent gjerningsmann. Skadevolder skal ha lagt henne i bakken, revet av henne klærne og voldtatt henne. Skadelidte forklarte at hun forsøkte å gjøre motstand og skal til slutt ha kommet seg unna og løp fra stedet. Hun gjemte seg bak en låve i en time før hun gikk til brakken. Romvenninnen skal senere på natten funnet skadelidte hyperventilerende i senga og tilkalt hjelp. Skadelidte husket ikke mer før hun våknet på sykehus. På grunn av skyld- og skamfølelse ville hun ikke fortelle om voldtekten, men sa i stedet at hun hadde falt ned en steinrøys. Psykolog og lege bekreftet at skadelidte hadde PTSD. Skadelidte gikk også i terapigruppe på et ressursenter for voldtatte. Videre var det bekreftet fra skadelidtes mor at hun hadde endret atferd og væremåte etter hendelsen, i tillegg til at hun slet på skolen. Erstatningsnemnda kom etter bevisvurderingen frem til at det var klart sannsynliggjort at skadelidte hadde vært utsatt for straffbar handling etter voerstl. § 1. Det ble særlig lagt vekt på skadelidtes forklaring, den fremstod som troverdig og ble støttet opp av mye medisinsk dokumentasjon.

I tidligere nevnte ENV-2012-1869 var skadevolder kjent for skadelidte. Skadevolder på sin side nektet for at han hadde tvunget henne til å gjøre noe seksuelt, at hun gjorde alt av fri

vilje. Erstatningsnemnda uttalte at det forelå motstridende forklaringer, og mente det ikke ble fremlagt tilstrekkelig med andre bevis som støttet skadelidtes troverdighet. Det ble lagt frem en del medisinsk dokumentasjon og spesialisterklæringer som støttet opp under skadelidtes forklaring, men Erstatningsnemnda vektla i større grad skadevolders forklaring. Dette hadde sannsynligvis en sammenheng med at skadelidte hadde anmeldt forholdet først etter syv måneder. Dersom det i denne saken hadde vært en ukjent gjerningsmann hadde det ikke vært et moment mot skadelidtes forklaring, men hennes sak hadde nok sannsynligvis vært styrket.

ENV-2012-499 er også et eksempel på en voldtekt med ukjent gjerningsmann. Her fortalte skadelidte til politiet at hun hadde vært på en vorspiel med en venninne, at de deretter hadde dratt til et utested, de hadde drukket drinker og hun hadde snakket med skadevolder som oppsøkte henne. Han hadde spurt om de skulle gå ut litt, hun ble med ut i et smug, men fant ut at hun ikke likte han likevel så hun gikk inn på utestedet igjen. Hun opplyste at hun da følte seg ganske beruset. Deretter husker hun at hun var ute i smuget de hadde vært i tidligere, og at hun blir voldtatt av skadevolder. Skadevolder forlot plutselig stedet, og skadelidte kunne ikke huske om hun gjorde motstand, men trodde ikke det da hun var sterkt beruset. I tillegg til to vitner som kunne fortelle om skadelidtes oppførsel etter hendelsen, ble det også lagt frem uttalelse fra gynekologisk poliklinikk for Erstatningsnemnda. Erstatningsnemnda fant det klart sannsynliggjort at skadelidte hadde vært utsatt for en voldtekt og dermed var omfattet av voldsoffererstatningsordningen. Erstatningsnemnda la vekt på at skadelidtes forklaring overfor politi og helsepersonell fremstod som troverdig og at hun oppsøkte voldtektsmottak og anmeldte forholdet kort tid etter. Det ble også lagt vekt på vitneuttalelsene i saken.

ENV-2012-2571 er et eksempel på en lignende sak, mens resultatet imidlertid ble det motsatte. Skadelidte forklarte i politiavhør at hun hadde vært på en fest med flere andre og var på vei til byen. Hun var beruset, på veien møtte hun noen gutter hun snakket med. Hun husket ikke hva som skjedde videre før hun våknet opp i en seng med skadevolder hvor han lå oppå henne og voldtok henne. Skadelidte fortalte at hun forsøkte å gjøre motstand men

hun ga opp fordi hun var nærmest bevisstløs av rusen. Etter hvert kom hun seg imidlertid løs og løp fra stedet uten å ta med tingene sine, hun møtte to gutter på veien som ringte politiet. Det ble lagt frem journal fra legevakt, som ikke kunne bekrefte hverken ytre skader eller DNA, det ble også lagt frem medisinsk dokumentasjon fra klinisk psykolog hvor hun hadde gått til samtaler i etterkant av hendelsen. Endelig ble det lagt frem epikrise fra fysioterapeut. Søker ble henvist dit på grunn av smerter i underlivet. Det fremgikk av epikrisen at det ofte er sammenheng mellom stress og smerter i bekkenet. Erstatningsnemnda vurderer bevisene dithen at det ikke var klart sannsynliggjort at hun var utsatt for en handling etter voerstl. § 1. Det fremgikk videre at det blant annet ble lagt særlig vekt på at vitneobservasjoner og medisinsk dokumentasjon ikke styrket skadelidtes troverdighet i tilstrekkelig grad. Erstatningsnemnda bemerket også at den medisinske dokumentasjonen sa for lite om årsakssammenhengen mellom den voldtekten og skadelidtes etterfølgende psykiske problemer. Det kan synes som at Erstatningsnemnda foretok en streng bevisvurdering i sistnevnte sak, da den ikke skiller seg nevneverdig fra de to foregående sakene jeg redegjorde for som også hadde ukjent gjerningsmann, særlig da bevisbildet fremstår forholdsvis likt i de tre sakene.

I de gjennomgåtte sakene var det i tre av sakene ukjent gjerningsmann, to av dem ble funnet klart sannsynliggjort, den siste ikke. Den saken jeg har sett på hvor gjerningsmannen var kjent, foreslå det motstridende forklaringer, noe som svekket skadelidtes troverdighet. De øvrige bevisene var ikke styrkende nok for at forholdet var å anse klart sannsynliggjort. I masteroppgave om voldsoffererstatning i voldtektssaker har forfatter Nicolaisen skrevet om funn som tyder på at min tese om at det er vanskeligere å få tilkjent erstatning dersom skadevolder er kjent, stemmer. Nicolaisen fant at i saker hvor skadevolder var ukjent ble over 70 % av vedtakene innvilget. Mens i avslagene har skadevolder uttalt seg i langt flere saker, fordi han da ofte er kjent eller litt kjent for skadelidte og dermed hørt av politiet, og man ser dermed en tendens på at jo nærmere relasjon skadelidte og skadevolder har jo lavere er innvilgelsesprosenten.⁸³

⁸³ Jfr. Nicolaisen (2007) s. 44

4.4.5 Henleggelsesgrunn

Påtalemyndigheten kan henlegge en straffesak av ulike grunner. Den vanligste henleggelsesgrunnen er at påtalemyndigheten mener at det ikke er mulig å føre tilstrekkelig bevis i domstolen for at den straffbare handlingen har funnet sted. Saken blir da henlagt etter «bevisets stilling».⁸⁴ Svært mange voldtektsaker blir henlagt på dette grunnlaget, da det ofte ikke er andre bevis enn fornærmedes og mistenktes forklaringer, og disse er motstridende.

Videre kan påtalemyndigheten henlegge saken som «intet straffbart forhold anses bevist», som er en kvalifisert form for henleggelse.⁸⁵ Dette kan være hvor påtalemyndigheten for eksempel ikke vurderer det fornærmede forteller som en straffbar handling.⁸⁶ Eller dersom saken er anmeldt ut fra for eksempel en mors mistanke om seksuelle overgrep mot sine barn, og det i løpet av etterforskningen viser seg at det ikke har skjedd overgrep.

Felles for de to nevnte henleggelsesgrunner er at de innebærer en vurdering av bevisene i saken. Videre er vanlige henleggelsesgrunner foreldelse, ukjent gjerningsmann eller at gjerningsmannen er død.⁸⁷ Jeg vil kun gå inn på «bevisets stilling» og «intet straffbart forhold anses bevist», siden disse baseres på bevisvurderinger foretatt hos påtalemyndigheten. Påtalemyndighetenes grunnlag for henleggelse spiller nok en rolle i Erstatningsnemndas vurdering av om beviskravet i saken er oppfylt. Det er rimelig å anta at det skal mer til for å få tilkjent voldsoffererstatning i en sak som er henlagt som «intet straffbart forhold» enn en sak som er henlagt etter «bevisets stilling». Det er likevel viktig å huske på at påtalemyndigheten kun vurderer bevisene opp mot kravene i strafferetten ved vurdering om de skal ta ut tiltale eller ikke, de tar ikke stilling til beviskravet «klar sannsynlighetsovervekt».

⁸⁴ Jfr. påtaleinstruksen § 17-1 jfr. strprl. § 62

⁸⁵ Jfr. Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1988

⁸⁶ Jfr. påtaleinstruksen § 7-4 fjerde ledd

⁸⁷ Jfr. Hov (2007 b) s. 104

I ENV-2004-76 hevdet en kvinne at hun hadde blitt utsatt for vold, voldtekt og drapstrusler fra sin ektemann. Erstatningsnemnda fant at det ikke var klart sannsynliggjort at kvinnen var blitt utsatt for de skadevoldende handlinger. Kvinnen politianmeldte de aktuelle forhold, men saken ble henlagt fra påtalemyndighetens side på bakgrunn av bevisenes stilling i saken. Her uttaler Erstatningsnemnda at *«Adgangen til å gi voldsoffererstatning faller ikke bort selv om straffesaken mot oppgitt skadevolder er henlagt. Nemnda skal foreta en selvstendig vurdering av bevisene, men henleggesgrunnen vil være av betydning for avgjørelsen.»* Erstatningsnemnda foretar deretter sin bevisvurdering og konkluderer med at beviskravet ikke er oppfylt. Det kan synes som at Erstatningsnemnda her legger vekt på påtalemyndighetens bevisvurdering.

I ENV-2011-4430 anførte skadelidte at hun var blitt voldtatt av en bekjent og tre ukjente menn. Den bekjente skadevolders sak ble henlagt på grunnlag av bevisenes stilling, de andre mennenes saker ble henlagt med grunnen intet straffbart forhold bevist. Skadelidte fortalte om at hun møtte den bekjente skadevolder og ble med til ham, hvor de tre andre var. Hun opplyste videre at skadevolder som var en bekjent gav henne beskjed om at hun måtte ha samleie med samtlige personer i leiligheten. Hun hevdet at ingen brukte fysisk vold mot henne og hun gjorde ingen motstand. Skadelidte skal ha fortalt om voldtektene til en venninne som bekreftet dette i avhør. Den bekjente skadevolderen fortalte i avhør at han hadde i en kort periode tidligere vært kjæreste med skadelidte. Han hevdet først han dro til leiligheten hvor skadelidte var og kun var der i fem minutter. Han endret så sin forklaring fra å benekte kjennskap til de anførte voldtektene til at han sa han kom til leiligheten hvor skadelidte var og han forsto det som at hun solgte seksuelle tjenester. Han hevdet han ikke gjorde noe seksuelt med skadelidte, men at den ene av de andre mennene hadde hatt sex med skadelidte. De tre andre mennene nektet for å ha hatt hverken frivillig eller ufrivillig seksuell omgang med skadelidte. Det ble videre lagt frem omfattende medisinsk dokumentasjon i saken som påviste at skadelidte hadde blitt påført PTSD og slitt med etterreaksjoner etter voldtektene. Erstatningsnemnda konkluderte med at det ikke var klart sannsynliggjort at skadelidte hadde vært utsatt for handlinger som omfattes av voerstl. § 1. De la blant annet vekt på at det forelå et usikkert hendelsesforløp og motstridende forklaringer i saken.

Søkers troverdighet, det aktuelle vitnet og den medisinske dokumentasjonen i saken var altså ikke godt nok for å oppfylle beviskravet, det kan synes som om Erstatningsnemnda her la vekt på at tre av sakene ble henlagt etter bevisets stilling.

I ENV-2012-1475 hadde skadelidte blitt utsatt for seksuelle overgrep fra en saksbehandler på sitt lokale Nav-kontor. Politiet henla forholdet på grunn av at intet straffbart forhold ble bevist. Kontoret avslo søknaden, som var sendt inn 10.03.11, hvor de la til grunn at vurderingstemaet var voldtekt etter strl. § 192. Skadelidte klaget på vedtaket ved hjelp av advokat, som hevdet Kontoret skulle ha lagt til grunn strl. § 193 seksuell omgang ved misbruk av stilling. Det ble hevdet at skadevolder truet skadelidte med å frata henne ytelser fra Nav dersom hun ikke utførte seksuelle tjenester på ham. Den 16.03.11 endret riksadvokaten henleggelsesgrunnen fra intet straffbart forhold bevist til henleggelse på grunn av bevisets stilling. Erstatningsnemnda konkluderte så med at det var klart sannsynliggjort at oppgitt skadevolder hadde misbrukt sin stilling for å skaffe seg seksuell omgang med skadelidte. At Erstatningsnemnda kommer til et annet resultat enn Kontoret gir grunn til å tro at det har sammenheng med at påtalemyndigheten endret henleggelsesgrunnen, til å gjelde henleggelse på grunn av bevisets stilling.

4.4.6 Troverdighet

Skadelidtes troverdighet blir i de fleste saker vurdert av Erstatningsnemnda. Troverdighetsvurderingen bygger ofte på flere bevis, men det er typisk politiforklaring eller egenerklæring som danner utgangspunktet. På dette punktet skiller Erstatningsnemnda seg fra domstolsbehandlingen. Retten kan på sin side gjøre troverdighetsvurdering av fornærmede umiddelbart i retten, mens Erstatningsnemnda som regel aldri møter fornærmede og må gjøre seg opp sin mening basert på den skriftlige nedtegnelsen av skadelidtes forklaring til politiet. I de sakene hvor skadevolder er kjent, kan også dennes troverdighet vektlegges og settes ofte opp mot skadelidtes troverdighet.

Erstatningsnemnda legger ofte vekt på hvordan søkers politiforklaring eller egenerklæring fremstår. I ENV-2003-263 hadde en 14 år gammel jente blitt utsatt for seksuelle overgrep

av en person på en ferietur. Hendelsen ble anmeldt først da jenta var kommet hjem til Norge, 2 ½ uker etter det hadde skjedd. Saken ble henlagt da det ikke kom frem nok opplysninger om gjerningsmannen. Erstatningsnemnda kom her frem til at beviskravet var oppfylt, det var godgjort med «klar sannsynlighetsovervekt» at hun var blitt utsatt for voldtekten. Erstatningsnemnda la blant annet vekt på at jenta ved anmeldelsen hadde gitt en detaljert, konsistent og troverdig forklaring til politiet, sett i sammenheng med hennes egenerklæring. Ofte henger troverdighetsvurderingen av skadelidte sammen med de andre bevisene i saken.

I ENV-2004-76 ble skadelidtes troverdighet svekket som følge av de øvrige bevis i saken. Erstatningsnemnda la blant annet vekt på at kvinnen før hun hadde anmeldt de aktuelle forhold, var hos politiet for veiledning om sine rettigheter vedrørende å få oppholdstillatelse på selvstendig grunnlag. Hun ble da spurt om hun var blitt utsatt for vold fra nærstående, men hun benektet dette. De vitnene som var blitt avhørt av politiet i saken kunne ikke bekrefte kvinnens historie. Kvinnen hadde heller ikke snakket med sin lege om de skadevoldende handlinger. Skadevolder benektet på sin side de påståtte forhold i politiavhør. Erstatningsnemnda vurderte da skadelidtes historie opp mot skadevolders, det var ord mot ord, de andre bevisene i saken ble da avgjørende og Erstatningsnemnda mente de øvrige bevis svekket kvinnens troverdighet og at beviskravet ikke var oppfylt.

I ENV-2013-1315, hvor Erstatningsnemnda la vekt på de objektive bevis i saken og en rask anmeldelse, la også Erstatningsnemnda stor vekt på at skadelidtes forklaring fremstod som detaljert og troverdig og at denne ble forsterket av de ytterligere bevisene i saken.

I tidligere nevnte ENV-2013-601 konkluderte Erstatningsnemnda med at det var «klar sannsynlighetsovervekt» for at skadelidte hadde blitt utsatt for de aktuelle forhold. Erstatningsnemnda la i sin bevisvurdering særlig vekt på at skadelidtes forklaring fremsto som troverdig, mens skadevolder hadde endret sin forklaring og han fremstod da mindre troverdig. Erstatningsnemnda la også vekt på at meldingsutvekslingen mellom de to støttet opp under skadelidtes troverdighet.

I ENV-2012-2759 hadde skadelidte blitt utsatt for en voldtekt av en bekjent. Skadelidte forklarte til politiet at hun var på en fotballturnering hvor hun overnattet med flere i telt. Den aktuelle kvelden hadde de en fest, hvor de drakk en del alkohol. Skadelidte forklarte at hun hadde snakket med skadevolder, hvorpå de havnet i teltet til oppgitt skadevolder. Skadelidte husket ikke alt ved politiavhør, men at hun og skadelidte lå i teltet i hver sin sovepose, hun tror de kysset men hun sovnet fordi hun var beruset. Hun våknet deretter av at skadevolder voldtok henne. Hun skal ha gitt uttrykk for at hun ikke ønsket å ha samleie med ham, men hun var så beruset at hun var ikke i stand til å gjøre motstand. Skadevolder skal i avhør ha nektet for at han voldtok skadelidte. Han hevdet at skadelidte hadde vært delaktig. Flere vitner ble avhørt i saken. Ingen hadde sett noe, men noen av vitnene fortalte at skadelidte hadde fortalt at skadevolder hadde hatt seksuell omgang med henne mot hennes vilje og at hun virket oppskaket. Andre vitner bekreftet imidlertid skadevolders historie. Erstatningsnemnda kom til at det ikke var klart sannsynliggjort at skadelidte hadde blitt utsatt for en voldtekt. De la i bevisvurderingen særlig vekt på at det forelå motstridende forklaringer mellom skadelidte og skadevolder, og at den medisinske dokumentasjonen og vitneforklaringene ikke støttet oppunder skadelidtes troverdighet.

I den tidligere nevnte ENV-2008-1717, hvor en mindreårig jente hevdet seg utsatt for seksuelle overgrep fra sin far, forelå det omfattende medisinsk dokumentasjon. Imidlertid fant Erstatningsnemnda at dokumentasjonen ikke i tilstrekkelig grad underbygget at overgrep hadde skjedd. Skadelidte hadde i avhør uttrykt at hun var usikker på om det hadde skjedd eller om hun hadde drømt at det hadde skjedd. Det kan ofte være vanskelig å vekte bevisverdien av barns uttalelser, og i dette tilfellet var ikke de andre bevisene styrkende nok, da skadelidte var usikker på om handlingene hadde skjedd.

4.5 Oppsummering

Jeg har nå gått gjennom de momentene som Erstatningsnemnda ofte vektlegger i sine bevisvurderinger av om det foreligger «klar sannsynlighetsovervekt». Som jeg har vært inne på foretar alltid Erstatningsnemnda en konkret helhetsvurdering, og det er summen av bevisene som er avgjørende. Noen momenter har større bevisverdi enn andre, og de ses ofte i

forhold til hverandre. Hovedbeviset er skadelidtes forklaring. Det tas alltid utgangspunkt i skadelidtes forklaring og deretter om de øvrige bevisene i saken støtter opp under eller svekker denne. Ut fra den praksisen jeg har sett på veier den medisinske dokumentasjonen og andre objektive bevis forholdsvis tungt i bevisvurderingen. Videre spiller også tidspunktet for anmeldelsen en stor rolle. Disse momentene vil ofte enten bidra til å styrke eller svekke skadelidtes troverdighet.

For at en voldtekt skal være å anse som klart sannsynliggjort, viser gjennomgangen at det ikke er tilstrekkelig at skadelidte anmelder voldtekten til politiet. Skadelidtes troverdighet må ofte underbygges av andre momenter, som for eksempel tidspunktet for anmeldelse og medisinsk dokumentasjon eller andre objektive bevis. Dersom gjerningsmannen er kjent stilles ofte skadelidtes troverdighet opp mot skadevolders troverdighet. Man kan si at det skal mer til for at en voldtekt med kjent gjerningsmann er klart sannsynliggjort enn hvor gjerningsmannen er ukjent. Etter en nøye vurdering av praksis finner jeg at det er de nevnte momentene Erstatningsnemnda legger vekt på i sine bevisvurderinger. Disse momentene fremgår ikke direkte av verken lov, forarbeider eller litteratur, men av praksis. Det må påpekes at Erstatningsnemnda alltid gjør konkrete helhetsvurderinger, andre momenter enn de jeg har sett kan også spille inn.

Jeg vil også anta at det i stor grad er slik at voldsoffermyndighetene bruker skjønn i kombinasjon med fornuft og magesfølelse i sine vurderinger. Bistandsadvokat Thomas Benestad kunne fortelle om en sak hvor han hadde søkt om voldsoffererstatning på vegne av en klient. Søknaden hadde blitt innvilget i 2010. I 2013 mottok Benestad et nytt vedtak i saken, det hadde skjedd en feil hos Kontoret og de behandlet saken på nytt. Da kom ny saksbehandler til at beviskravet *ikke* var oppfylt og søknaden ble avslått.⁸⁸ Dette viser at det er noe tilfeldig hva resultatet blir ut ifra hvem som behandler voldsoffererstatningssøknaden. Som et forvaltningsorgan har de adgang til å bruke skjønn, men det er et tankekors at saken avhenger av hvilken saksbehandler skadelidte får tildelt. Det kan for mange oppleves som

⁸⁸ Jfr. Benestad (2013)

tilfeldig hvem som får erstatning. Et særlig problem er at det ikke fremgår hverken av lovtekst eller forarbeider hvilke momenter som skal legges til grunn i bevisvurderingene voldsoffermyndighetene gjør. Det er også avgjørelser jeg har sett på hvor flere av bevisene etter min vurdering har vært sterke men hvor Erstatningsnemnda har funnet at det likevel ikke er klart sannsynliggjort. Således har det vært vanskelig å finne eksakt ut av *hva* som ligger i beviskravet, da det jo så ofte er snakk om helhetsvurderinger i hver enkelt sak og hvor sakene er forskjellige. Det er viktig å påpeke at bevisvurderingene som blir gjort ikke er eksakt vitenskap eller matematikk, men det er menneskelige vurderinger som ligger til grunn. Derfor kan man ikke si eksakt hva som skal til for at et forhold er klart sannsynliggjort.

Det kan virke urimelig sett i lys av den allmenne rettsfølelsen at det i voldtektssaker later til å være større sjanse for å få tilkjent erstatning hvor skadevolder er ukjent. Det avhenger som sagt fra sak til sak og hvordan hele bevisbildet fremstår. En skadelidt som er voldtatt av for eksempel en bekjent synes imidlertid å ha mye mer å bevise for å få tilkjent erstatning, enn der hvor skadevolder er ukjent. Jeg vil komme mer tilbake til en del av disse spørsmålene i min de lege ferenda-vurdering da en del av konklusjonene her vil være hensyn for eller mot en eventuell senkning av beviskravet.

5 Bør beviskravet senkes?

Spørsmålet om beviskravet i voldsoffererstatningssaker, som er «klar sannsynlighetsovervekt», burde senkes til alminnelig sannsynlighetsovervekt, ble aktualisert både gjennom forarbeidene til endringsloven til voerstl. Ot.prp. nr.10 (2007-2008) og NOU 2008:4 «Fra ord til handling. Bekjempelse av voldtekt krever handling». Justisdepartementet konkluderte i Ot.prp. nr.10 (2007-2008) med at beviskravet ikke burde senkes. Det ble blant annet lagt særlig vekt på hensynet til skadevolder, og i den forbindelse hensynet til uskyldspresumpsjonen. Regjeringen oppnevnte i 2006 en ekspertgruppe, kalt Voldtektsutvalget, som skulle utrede situasjonen for voldtektutsatte.⁸⁹ Deres utredning ble fremlagt i 2008, gjennom NOU 2008:4 «Fra ord til handling». Utvalget foreslo med klart flertall at kravet til bevis i voerstl. § 3 burde endres fra «klar sannsynlighetsovervekt» til vanlig sannsynlighetsovervekt.⁹⁰ Dette har ikke blitt fulgt opp fra Justisdepartementet sin side, noe jeg vil komme tilbake til.

Jeg vil i det følgende ta for meg hensyn for og mot at beviskravet etter voerstl. § 3 senkes fra «klar sannsynlighetsovervekt» til alminnelig sannsynlighetsovervekt, herunder hensynet til skadelidte, skadevolder og staten.

Hensynet til skadelidte er hovedhensynet bak at beviskravet «klar sannsynlighetsovervekt» bør senkes til alminnelig sannsynlighetsovervekt. Masterstudent Nicolaisen, ved Universitet i Oslo, undersøkte og skrev masteroppgave i 2007 om 150 saker fra Erstatningsnemnda som omhandlet voldtekt. Voldtektsutvalget viser til studien i NOU 2008:4. Studien viste blant annet at de to mest brukte avslagsgrunnene var beviskravet og anmeldelseskravet. På det aktuelle tidspunktet gjaldt krav til anmeldelse «uten unødig opphold». Beviskravet ble angitt som avslagsgrunn i 42 av de 61 avslagene.⁹¹ Kravet om anmeldelse «uten unødig

⁸⁹ Jfr. NOU 2008:4 kap. 1.1 og kap. 1.2

⁹⁰ Jfr. ibid kap. 11.2.4

⁹¹ Jfr. Nicolaisen (2007) s. 44

opphold» ble angitt som avslagsgrunn i ca. halvparten av avslagene.⁹² Som tidligere nevnt ble anmeldelseskravet, ved lovendringen i 2007, myknet opp. Det er etter denne lovendringen grunn til å tro at beviskravet som avslagsgrunn har økt ytterligere. Med det som bakteppe begrunnet Voldtektsutvalget sitt forslag om å senke beviskravet fra «klar sannsynlighetsovervekt» til vanlig sannsynlighetsovervekt med at skadelidtes rettsstilling burde styrkes, at skadevolders interesse ikke lenger bør ha størst vekt. Det ble uttalt at det er uheldig at mange fornærmede ikke får voldsoffererstatning på grunn av det strenge beviskravet.⁹³

Det ble i NOU 2003:31 «Retten til et liv uten vold», som var et resultat av Kvinnevoldsutvalget som ble opprettet i 2001⁹⁴, tatt til orde for at beviskravet i voldsoffererstatningssaker burde settes ned fra «klar sannsynlighetsovervekt» til alminnelig sannsynlighetsovervekt.⁹⁵ Også dette utvalget uttalte at det var uheldig at det i vurderingen av hvor strengt beviskravet skal være, blir lagt mest vekt på skadevolders rett til, etter uskyldspresumpsjonen, ikke å bli stemplet som en gjerningsmann. Justisdepartementet har ikke tatt stilling til forslaget Voldtektsutvalget kom med i 2008. Det er kun blitt uttalt at forslaget som Voldtektsutvalget kom med om senkning av beviskravet i 2008, skal vurderes.⁹⁶ Det er hverken i «Handlingsplan mot vold i nære relasjoner» fra 2012, Stortingsmeldingen «Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner» fra 2013 eller oppfølgende handlingsplan fra 2013 «Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014–2017» drøftet noe videre hvorvidt man ønsker å senke beviskravet.

I «Handlingsplan mot vold i nære relasjoner» fra 2012 nevnes det under punkt 4 om avdekking og straffeforfølgning, at man har fått en utvidet rett til voldsoffererstatning. Justisde-

⁹² Jfr. Nicolaisen (2007) s. 53

⁹³ Jfr. NOU 2008:4 kap. 11.2.4

⁹⁴ Jfr. NOU 2003:31 kap. 2.1

⁹⁵ Jfr. *ibid* kap. 9.5.7

⁹⁶ Jfr. Justisdepartementet (2011)

partementet viser nok her til at de gjennom blant annet å ha myknet opp på anmeldelseskravet i loven har gitt flere en utvidet rett til voldsoffererstatning. Barn som har opplevd vold ble også gitt en utvidet rett til voldsoffererstatning ved lovendringen i 2007, jfr. voerstl. § 1 andre punktum. Det kan synes som at Justisdepartementet ikke mener det er nødvendig å senke beviskravet og det er jo også det det blir gitt uttrykk for i Ot.prp. nr. 10 (2007-2008), hvor en senkning blir vurdert men hvor Justisdepartementet legger særlig vekt på belastningen det vil kunne bli for skadevolder dersom beviskravet senkes. Det uttales at departementet vil gå inn for andre tiltak som gjør at skadelidte lettere kan dokumentere sine krav. Disse andre tiltakene ble nevnt i Ot.prp. nr. 10. (2007-2008) kap. 3.19, hvor det ble fremmet forslag om utvidet rett til dekning av utgifter til erklæring fra lege, psykolog etc. i forkant av at vedtak om erstatning treffes, som er någjeldende voerstl. § 14 femte ledd. De nye reglene i voerstl. gir helt klart et bedre vern til blant annet barn vitne til vold. Men dette vernet gjelder jo først når man har oppfylt beviskravet. De øvrige utvidelsene av loven har ikke noe for seg dersom man ikke klarer å bevise i tilstrekkelig grad det man har vært utsatt for.

Hverken Erstatningsnemnda eller Kontoret fører statistikk over avslagsgrunner. Man kan likevel lese antall avslag ut fra årsrapportene til Erstatningsnemnda. For de to siste årene ligger avslagsprosenten på i gjennomsnitt 70 %.⁹⁷ Dette må sies å være en forholdsvis høy avslagsprosent, men det er også viktig å påpeke at avslagsgrunnene ikke fremgår av denne statistikken. Derfor er det vanskelig å si hvor stor andel av disse sakene som ble avslått på grunn av at beviskravet ikke var oppfylt. Det kan tenkes at de kan ha blitt avslått på grunn av foreldelse eller krav om anmeldelse, og også i mange saker avslått på flere grunnlag. Det fremgår likevel av forarbeidene, som gjelder innvilgelsesprosenten på 90-tallet, at de to mest brukte avslagsgrunnene er anmeldelsesvilkåret uten unødig opphold og beviskravet.⁹⁸ Sammenliknet med årsrapporten fra Erstatningsnemnda fra 2007, før lovendringen, ser man

⁹⁷ Jfr. Statens Sivilrettsforvaltning (2011) og (2012)

⁹⁸ Jfr. Ot. prp. nr. 10 (2007-2008) kap. 2.2

at avslagsprosenten lå på 57 %, at langt flere saker ble innvilget.⁹⁹ Dette er interessante funn, i og med at man ved lovendringen i 2007 ønsket å myke opp regelverket, blant annet ved å fjerne kravet til anmeldelse uten unødige opphold og også myke opp foreldelsesreglene.¹⁰⁰ Man kan på bakgrunn av dette anta at antallet avslag begrunnet med at beviskravet ikke er oppfylt, har økt siden lovendringen i 2007. Dette kan videre tyde på at Justisdepartementet sin intensjon om å «hjelp» flere voldsofre ved andre tiltak, f.eks. ved dekning av utgifter til innhenting av spesialisterklæringer som nevnt, i stedet for å senke beviskravet, ikke har lyktes.¹⁰¹

I «en perfekt verden» ville alle straks de var utsatt for et straffbart forhold, herunder et overgrep, kontaktet politi, oppsøkt legevakt, sagt ifra til sine nærmeste og oppsøkt profesjonell hjelp. Men for mange er det ikke slik, eksempelvis der hvor en kvinne opplever voldtekt i ekteskapet eller et barn blir utsatt for incest, står disse skadelidte i særlige avhengighetsforhold til skadevolder. De har ofte større vanskeligheter med å anmelde saken og oppsøke hjelp på grunn skamfølelse. Disse skadelidte ville kunne ha vanskelig for å dokumentere i tilstrekkelig grad at forholdet har skjedd etter dagens strenge beviskrav. Mens en skadelidt utsatt for en overfallsvoldtekt som reagerer slik hun «burde», i større grad har lettere for å bevise hva hun har vært utsatt for, ved straks å anmelde, oppsøke legevakt etc., slik at viktige spor og bevis blir sikret.

Som vist til i gjennomgangen av hva som ligger i beviskravet, har tidspunktet for anmeldelse betydning. Videre er medisinsk dokumentasjon i form av f.eks. spesialisterklæring viktig og henleggelsesgrunnen kan spille inn. Dersom en skadelidt ikke reagerer slik en skadelidt «bør» etter disse momentene kan det bli vanskelig å klare å oppfylle beviskravet om «klar sannsynlighetsovervekt». I denne sammenhengen er også skadevirkningene av for eksempel seksuelle overgrep noe som taler for et lempeligere beviskrav.

⁹⁹ Jfr. Statens Sivilrettsforvaltning (2007)

¹⁰⁰ Jfr. Ot. prp. nr. 10 (2007-2008) kap. 2.1

¹⁰¹ Jfr. ibid. kap. 3.4

Omfattende forskning viser at seksuelle overgrep kan føre til senskader, som kanskje ikke alltid er beviselige på skadetidspunktet.¹⁰² Forskning viser også at omkring halvparten av voldtektsofre får PTSD.¹⁰³ En naturlig følge av PTSD er såkalt unnvikende atferd og fornektelse.¹⁰⁴ De skadelidte med PTSD vil ofte ikke snakke om overgrepene eller tenke på det – dette er deres overlevelsesstrategi. Dette er naturlige og menneskelige reaksjoner på traumatiske hendelser, men som passer dårlig inn sammen med hvordan en skadelidt "bør" innrette seg, med tanke på bevissikring. Regelverket slår dermed uheldig ut overfor de som ikke handler slik man «bør». Når vi vet at Erstatningsnemnda legger vekt på de nevnte momenter i sine vurderinger av om beviskravet er oppfylt, fremstår dette både strengt og vilkårlig, ut fra hvilket offer du er. Følgene av voldtekt varierer fra person til person, mange sliter etter hendelsen med skyldfølelse og skam, og lever i fornektelse. Disse har vanskelig for å innrette seg etter momentene i bevisvurderingen ved at de kan bruke lang tid på både å ta skrittet til å anmelde forholdet og gå i terapi.

Det er også grunn til å peke på at et mer liberalt beviskrav enn det som foreligger i dag muligens vil føre til at flere skadelidte medvirker til å anmelde straffbare forhold og dermed bidrar til oppklaring i flere saker. I seksualforbrytelser står man ofte uten så mange andre vitner enn skadelidte og skadevolder. Uten skadelidtes medvirkning vil det være svært vanskelig å oppklare slike saker. I den sammenheng kan man også tenke seg at en eventuell frifinnelse i straffesaken kan føre til at skadelidte stemples som en løgner, og at anmeldelsen kun var falsk, for å ramme skadevolder. Der hvor frifinnelsen har grunnlag i at oppgitt skadevolder ikke er rett gjerningsmann eller at de skadevoldende handlinger ikke har skjedd, kan man anta at en frifinnelse er like belastende for skadelidte som det er for skadevolder å bli stemplet som gjerningsmann. Hensynet bak det strenge beviskravet slik det ble oppstilt i Rt. 1996 s. 864, kan også gjøre seg gjeldende i skadelidtes favør og tale for et

¹⁰² Jfr. f.eks. Rt. 2003 s. 1580 premiss 36

¹⁰³ Jfr. Blindheim (2012) s. 191

¹⁰⁴ Jfr. *ibid* s. 204

lavere beviskrav. Noe skadelidtes advokat anførte i den nevnte sak.¹⁰⁵ Dette fordi det også er straffbart å avgi falsk forklaring og falsk anmeldelse.¹⁰⁶

Det ligger i hensynene bak voldsoffererstatningsordningen at det offentliges erstatningsansvar går lenger enn skadevolders ansvar da man ikke opererer med krav til skyld fra statens side. Man kan da spørre seg om ikke kravene for å få voldsoffererstatning i større grad bør hensynta og tilpasses den skadelidte. Med det store antallet avslag som er begrunnet med at beviskravet ikke er oppfylt, må man nettopp av hensyn til skadelidte kunne stille seg spørsmålet om ikke dette kravet er for strengt.

I lys av de nemndsavgjørelsene jeg gjennomgikk under del 4, er det viktig å se på spørsmålet om hva konsekvensen av et lavere beviskrav blir i disse sakene. Det har vært stor forskjell på sakene jeg har sett på, noen saker fremstår sikre og troverdige, mens andre saksforhold fremstår mer usikre, særlig fordi skadelidtes forklaring er usikker. I denne sammenhengen kommer hensynet til riktige avgjørelser inn. I ENV-2008-1717, hevdet en mindreårig jente seg utsatt for seksuelle overgrep fra sin far. Her forelå flere medisinske dokumenter som underbygget skadelidtes historie. Imidlertid hadde skadelidte vært usikker på, i dommeravhør, om hun bare hadde drømt alt sammen. Det er grunn til å tro at denne avgjørelsen ville blitt sett på som sannsynliggjort, dersom beviskravet lå på vanlig sannsynlighetsovervekt. Også andre saker, som eksempelvis såkalte «sovevoldtekter», ville kanskje i større grad blitt sannsynliggjort dersom beviskravet lå lavere enn det gjør i dag. Det er videre en risiko for bevisste gale forklaringer og ubevisste, såkalte «falske minner», som i større grad vil bli sannsynliggjort dersom beviskravet senkes. Det er et viktig poeng i diskusjonen om beviskravet bør senkes, at det muligens vil føre til flere gale avgjørelser.

Hensynet til skadevolder er det hovedhensyn som ligger til grunn for bevisregelen slik den er i dag. Det kan leses både av forarbeidene Ot.prp. nr. 10 (2007-2008) punkt 3.4 og Rt.

¹⁰⁵ Jfr. Rt. 1996 s. 864 på s. 866

¹⁰⁶ Jfr. strl. §§ 166,168 og 169

1996 s. 884, at det er det belastende faktum som foreligger i saken, som av hensyn til skadevolder og hans omdømme, gjør at beviskravet må stilles så høyt. Dette er også i tråd med uskyldspresumpsjonen i EMK art. 6 (2). Det er klart at for en person som anmeldes for en voldtekt, men blir frikjent ved eventuell domstolsbehandling, kan det være belastende for vedkommende at skadelidte får tilkjent erstatning i saken. Selv om den frifunnede aldri vil være part i erstatningssaken for voldsoffermyndighetene kan det tenkes at vedkommende likevel vil få vite om en eventuell innvilgelse av voldsoffererstatning. Det vil for en frifunnet kunne oppleves som en skyldkonstatering at det tilkjennes erstatning. Dette har også sammenheng med at det kan stride mot den allmenne rettsfølelsen at man kan frikjennes for å ha begått en handling, og deretter dømmes til å betale erstatning for de samme handlingene.

Dette ønsket om å revaske seg fullstendig har også en side mot oppfatningene i samfunnet for øvrig og særlig medienes plass. Man så det særlig i kjølvannet av den såkalte «Karmøy-saken» Rt. 1999 s.1363. I saken tok Høyesterett opp mulighetene for å ilegge erstatning da den tiltalte er frikjent for straff. Høyesterett kom blant annet frem til at så lenge domstolene ikke strafferettslig skyldkonstaterer ved ileggelse av erstatning vil man ikke bryte uskyldspresumpsjonen i EMK art 6 (2). I ettertid ble det en voldsom mediedebatt hvor mediene stilte spørsmålstegn ved hvordan man kunne frikjenne og dømme i samme sak.¹⁰⁷ Mange avisartikler viste at folk ikke forsto, rettsfølelsen blant folk ble svekket og det følte motstridende for «den vanlige mann i gata» at man kunne frikjenne noen for straffbare handlinger men legge de samme handlinger til grunn i erstatningsspørsmålet og da dømme vedkommende.¹⁰⁸ Disse problemstillingene er aktuelle i en debatt om beviskravet «klar sannsynlighetsovervekt» bør senkes til vanlig sannsynlighetsovervekt. Flere vil uten tvil bli innvilget erstatning dersom beviskravet senkes, dette vil i noen tilfeller føre til en dårlig rettsfølelse blant folk, da man kan tenke at det er vanskelig å dømme noen for noe straffbart, men samtidig «så lett» å ilegge erstatningsansvar for de samme handlingene.

¹⁰⁷ Jfr. NOU 2000: 33 kap. 2

¹⁰⁸ Jfr. ibid kap. 2.3.2

De gjennomgåtte hensyn som taler mot en senkning av beviskravet hensyntar skadevolder. Men der hvor skadevolder er ukjent stiller saken seg noe annerledes, da kommer ikke hensynene til uskyldspresumpsjonen og renvaskningshensynet til sin rett. Det ble fremhevet i Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) i kap. 5.5 om beviskravet, at man ønsket at kravet skulle være «klar sannsynlighetsovervekt» uavhengig av relasjonen mellom skadelidte og skadevolder. Dette bygger på at man ikke ønsket at skadelidte skulle spekulere i om det var lettere å få erstatning der skadevolder var ukjent og at man av den grunn unnlot å opplyse om hvem skadevolder var. Imidlertid tyder de lege lata-vurderingen på at det er en forskjell i praksis fra Erstatningsnemnda, at det er lettere for skadelidte å bli tilkjent erstatning der hvor skadevolder er ukjent.¹⁰⁹ Dette er uheldig da det kan svekke voldsoffererstatningens subsidiære karakter og det kan føre til at noen skadelidte ikke uttaler seg om hvem skadevolder er selv om hun vet det.

Dette poenget ble fremhevet i forarbeidene og man uttalte at det ville føre til en «uønsket kanalisering fra erstatningsansvaret» bort fra skadevolder og til staten.¹¹⁰ Dette argumentet og hensynet til skadevolder var de rådende hensyn bak at beviskravet ble satt til «klar sannsynlighetsovervekt». Imidlertid er det på dette punktet vanskelig å følge departementets hovedargumentasjon som dreier seg om skadevolder og forholdet til uskyldspresumpsjonen, ettersom man samtidig har fratatt skadevolder partsstatus i voldsoffererstatningssaken.¹¹¹ Begrunnelsen bak å frata skadevolder partsstatus i voldsoffererstatningssakene var at det ville føre til renere linjer til uskyldspresumpsjonen i EMK art 6 (2).¹¹² Det ble påpekt i forarbeidene at dersom skadevolder fratras partsstatus, bør personen heller ikke identifiseres i vedtaket. Jeg mener etter dette at det er betenkelig at Justisdepartementet i forarbeidene til endringsloven i 2007, i diskusjonen om beviskravet bør senkes, vektlegger skadevolders

¹⁰⁹ Se også de samme funn i Nicolaisen (2007) s. 46

¹¹⁰ Jfr. Ot.prp nr. 4 (2000-2001) kap. 5.5

¹¹¹ Jfr. voerstl. § 14 andre ledd

¹¹² Jfr. Ot.prp. nr. 4 (2000-2001) kap. 5.6

hensyn, da de nettopp mener at de *ikke* skyldkonstaterer ved at de har fratatt skadevolder partsstatus.

Jeg har allerede vært inne på at en eventuell senkning av beviskravet kanskje vil stride mot hensyn bak voldsoffererstatningsordningen, som at ordningen er subsidiær og ved at et lavere beviskrav vil kunne føre til at flere for eksempel unnlater å opplyse om skadevolders identitet, fordi det er lettere å motta erstatning fra staten da. Det er selvfølgelig ikke en heldig utvikling, da man ønsker at den prinsipalt ansvarlige skal stå til ansvar.

Prosessøkonomiske hensyn må også tas med i vurderingene her, trolig vil en senkning av beviskravet føre til flere søkere og at flere søkere får tilkjent erstatning. Men dette vil igjen etter min mening styrke de fornærmedes rettsstilling, spørsmålet er om politikerne ønsker å bevilge mer penger til det. Det vil i tillegg bli en ytterligere tredje «prosess» i rettsapparatet. Den første prosessen er straffespørsmålet i domstolene, deretter erstatningsspørsmålet i domstolene hvor «klar sannsynlighetsovervekt» skal vurderes, deretter vil tredje prosess være en vurdering hos voldsoffermyndighetene om det foreligger vanlig sannsynlighetsovervekt. Slik sett er dagens prosess mer smidig og prosessøkonomisk ved at man opererer med det samme kravet i domstolen og hos voldsoffermyndighetene. Et ytterligere moment mot en senkning er at det vil ta tid å innarbeide en ny praksis hos voldsoffermyndighetene.

Hvis vi forutsetter at beviskravet skal senkes fra «klar sannsynlighetsovervekt» til vanlig sannsynlighetsovervekt er det viktig å stille seg spørsmålet om voldsoffererstatningsloven skal skille seg fra erstatningsretten for øvrig, ettersom domstolene fortsatt vil operere med det ulovfestede kravet «klar sannsynlighetsovervekt.» Det trenger ikke nødvendigvis være slik at voldsoffererstatningsordningen må harmonere med erstatningsretten for øvrig. Som jeg tidligere har vært inne på skiller ordningen seg fra erstatningsretten på noen områder og at beviskravet blir senket kan fint la seg gjøre, da den «erstatningsansvarlige» part er staten.

Det som riktignok kan bli problematisk er at flere kan spekulere i å opplyse at gjerningsmannen er ukjent ved anmeldelse, og heller søke om voldsoffererstatning, da det kan bli

«lettere» å få erstatning på denne måten enn gjennom domstolene. Det kan også føre til falske anmeldelser, kun for å få erstatning. Imidlertid tror jeg det er begrenset til få tilfeller. Det å gå til skrittet å anmelde et straffbart forhold, uavhengig av om man oppgir gjerningsmann eller ei, er en påkjenning for den som anmelder, jeg tror svært få ønsker å gjennomgå en slik prosess kun for å få tilkjent erstatning.

Som nevnt er de bevisvurderingene domstolene gjør og de voldsoffermyndighetene gjør ulike, fordi de har forskjellige utgangspunkter. En senkning av beviskravet vil kanskje bøte på det at voldsoffermyndighetene ikke foretar umiddelbare bevisvurderinger som domstolene gjør.

Når det gjelder hvordan statens regressadgang vil bli etter en eventuell senkning av beviskravet så kan jeg ikke se at det endrer disse reglene slik de er i dag. Som nevnt krever staten kun regress der hvor det foreligger dom i saken, og dette vil ikke endre seg ved en senkning av beviskravet. Etersom domstolene opptrer med strengere beviskrav vil realiteten sannsynligvis bli at staten i færre saker vil ha adgang til å kreve regress.

Ivaretagelsen av ordningens subsidiære karakter vil imidlertid kunne bortfalle. En løsning er å lovfeste at regress kun skal kreves hvor skadevolder er dømt til erstatning gjennom straffesak, da vil det allerede foreligge strafferettslig skyldkonstatering. I tilfeller hvor skadevolderen er frifunnet eller det ikke foreligger straffedom, kan det bestemmes at staten ikke kan søke regress og at skadevolders identitet forblir anonym. Dette vil sikre at voldsoffererstatningsordningen er i tråd med uskyldspresumpsjonen EMK art. 6.

En forskjell mellom beviskravet i voldsoffererstatningsordningen og i erstatningsretten for øvrig, mener jeg vil være i harmoni med den økende rettighetsfestingen av prosessuelle rettigheter til de fornærmede de siste årene. Ordningen fremstår nå streng med dagens beviskrav, og at det i stor grad er forankret i hensyn til skadevolder.

6 Konklusjoner

Etter de lege lata-vurderingen har jeg kommet til at beviskravet i voldsoffererstatningssaker, «klar sannsynlighetsovervekt», fremstår som et strengt krav, hvor det alltid blir foretatt skjønnsmessige helhetsvurderinger. Hvilke momenter som tas med i disse vurderingene fremgår ikke noe sted, men kan trekkes ut av nemndspraksis. Dette fremstår for den skadelidte som søker erstatning som noe uforutsigbart og tilfeldig. Da man kan anta at dette er den mest brukte avslagsgrunnen pr i dag mener jeg man bør ta opp diskusjonen om dette kravet er for strengt, og om beviskravet bør senkes til alminnelig sannsynlighetsovervekt.

Justisdepartementet har ikke vist særlig ønske og vilje til å senke kravet, selv om det har vært fremmet av flere offentlige utvalg for å styrke de fornærmedes rettigheter. Jeg mener regelen slik den er i dag i stor grad hensyntar skadevolder, og den belastningen det vil være for ham om erstatning tilkjennes skadelidte. Man har nok her villet unngå en krenkelse av uskyldspresumpsjonen. Jeg mener man fint kan unngå å krenke uskyldspresumpsjonen selv om man senker beviskravet. Man må riktignok kanskje ta noen grep i forhold til for eksempel adgangen til å søke regress. Dersom man i et vedtak om erstatning aldri identifiserer skadevolder, vil «det belastende faktum» aldri ramme vedkommende.

En senkning av beviskravet vil føre til flere innvilgelser og det vil samfunnsmessig koste mye, men samtidig kan man spørre seg om en styrking av de fornærmedes rettigheter har noen pris. Det kan argumenteres med at det er lønnsomt på sikt da det er nærliggende å anta at erstatning bidrar til at flere kan sette punktum og komme seg videre i livet.

Likevel vil en senkning av beviskravet ikke føre til at det for skadelidte blir klarere med tanke på de momentene som ligger til grunn for vurderingene. Det vil fortsatt være menneskelige helhetsvurderinger som danner grunnlaget for vedtak om innvilgelse eller avslag. Et lavere beviskrav vil på den annen side i større grad hjelpe de som sliter med skam etter overgrep og har vanskeligheter med å innrette seg etter dagens beviskrav.

7 Litteraturliste

7.1 Litteratur

- Schønning Albert *Erstatning fra staten til voldsofre*, Oslo, 1991
- Eckhoff, Torstein *Rettskildelære*. 5. utg. ved Jan E. Helgensen, Oslo, 2001
- Hov, Jo *Rettergang I Sivil- og straffeprosess*, Oslo, 2007 a)
- Hov, Jo *Rettergang II Straffeprosess*, Oslo, 2007 b)
- Kjønstad, Asbjørn og Syse, Aslak *Velferdsrett I*, Oslo, 2008
- Brath, Henning *Voldsoffererstatningsloven med kommentarer*, Oslo, 2011

7.2 Lover

Norske lover

1814	Kongeriget Norges Grundlov av 17. Mai 1814
(Grunnloven - grl.)
1902	Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902
(Straffeloven - strl.)
1967	Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av
10. februar 1967 (Forvaltningsloven - fvl.)
1969	Lov om skadeserstatning av 13. juni 1969 (Ska-
deserstatningsloven - skl.)
1979	Lov om foreldelse av fordringer av 18. mai 1979
(Foreldelsesloven - fl.)
1981	Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22.
mai 1981 (Straffeprosessloven - strpl.)
1999	Lov om styrking av menneskerettighetenes stil-
ling i norsk rett av 21. mai 1999 (menneskeretts-
loven)
2001	Lov om erstatning fra staten for personskade
voldt ved straffbar handling m.m. av 20. april
2001 (voldsoffererstatningsloven - voerstl.)

2005	Lov om mekling og rettergang i sivile tvister av 17. juni 2005 (tvisteloven)
2007	Lov om endringer i lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. av 21. desember 2007
2008	Endringslov til straffeprosessloven av 7. mars 2008 (styrket stilling for fornærmede og etterlatte)
2012	Lov om endringer i voldsoffererstatningsloven og straffeprosessloven av 30. mars 2012

Forskrifter

1981	Forskrift om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling av 23. januar 1981 (voldsofferforskriften)
1985	Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten av 28. juni 1985 (Påtaleinstruksen)

Traktater

1950	Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, Roma 1950 (EMK)
1983	European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes, av 24. November 1983 (Voldsofferkonvensjonen)

7.3 Rettsavgjørelser

Høyesterett

Rt. 1983 s. 1100

Rt. 1988 s. 532

Rt. 1992 s. 64
Rt. 1990 s. 688
Rt. 1996 s. 864
Rt. 1998 s. 1565
Rt. 1999 s. 1363
Rt. 2003 s. 1671
Rt. 2003 s. 1580
Rt. 2005 s. 1322
Rt. 2007 s. 1601
Rt. 2009 s. 170
Rt. 2010 s. 584
Rt. 2013 s. 588

Erstatningsnemnda for voldsofre

ENV-2003-251
ENV-2003-263
ENV-2004-76
ENV-2004-169
ENV-2004-182
ENV-2004-214
ENV-2004-1402
ENV-2006-1084
ENV-2006-2561
ENV-2005-3801
ENV-2007-189
ENV-2007-930
ENV-2008-1717
ENV-2008-2681
ENV-2009-373
ENV-2009-705

ENV-2010-144
ENV-2010-1796
ENV-2011-305
ENV-2011-1218
ENV-2011-4430
ENV-2012-499
ENV-2012-1028
ENV-2012-1475
ENV-2012-1459
ENV-2012-1869
ENV-2012-2151
ENV-2012-2571
ENV-2012-2642
ENV-2012-2759
ENV-2012-2995
ENV-2013-314
ENV-2013-317
ENV-2013-340
ENV-2013-601
ENV-2013-1315
ENV-2013-1329

Internasjonale

EMD Orr mot Norge

The European Court of Human Rights,
Strasbourg, 15. mai 2008.

7.4 Forarbeider og andre offentlige dokumenter

Norsk offentlig utredning

NOU 2000:33	Erstatning til ofrene hvor tiltalte frifinnes for straff
NOU 2003:31	Retten til et liv uten vold
NOU 2008:4	Fra ord til handling. Bekjempelse av voldtekt krever handling

Odelstingsproposisjoner

Ot.prp. nr. 4 (2000-2001)	Om lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatningsloven)
Ot.prp. nr. 10 (2007-2008)	Om lov om endringer i lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatningsloven)

Innstilling til Odelsting

Innst.O.nr. 46 (2000-2001)	Innstillinger fra Justiskomiteen om lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m. (voldsoffererstatningsloven)
----------------------------	---

Stortingsmeldinger

Meld. St. 15 (2012-2013)	Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner
--------------------------	--

Handlingsplaner

2012	Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2012, Justisdepartementet
------	--

2013

Handlingsplan mot vold i nære relasjoner
2014–2017, Justisdepartementet

7.5 Rundskriv

Riksadvokatens rundskriv nr. 3/88, *Enkelte henleggelsesformer*, 28. desember 1988

Rundskriv G-76/96, *Erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling – forholdet til frifinnende dommer mv.*, 18. november 1996

Rundskriv G-24/97, *Voldsoffererstatningsloven 2001*, 28. juni 2011

7.6 Artikler

Krokeide, Kjetil. *Om behandlingen av borgerlige rettskrav i straffesak – eller hvordan oppstår det en ny «rettsregel» ut av ingenting*. I: *Nytt i Strafferetten* 1999 nr. 1. (1999), s. 17-154 [Sisert fra Lovdata]

Lødrup, Peder. *Oppreisning – et praktisk rettsinstitutt*. I: *Tidsskrift for erstatningsrett* 2006 s. 211-237 [Sisert fra Lovdata]

Blindheim, Arne. *Ettervirkninger av traumatiserende hendelser i barndom og oppvekst*. I: *NOU 2012:5 – Bedre beskyttelse av barns utvikling*. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet s. 191-2013 [Sisert fra Lovdata]

7.7 Nettdokumenter/ Lovkommentar

Brath Henning. *Noter til voldsoffererstatningsloven fra Gyldendal Rettsdatanote 18 til vurderstl. § 3 fjerde ledd*. Hovedrevidert 07.07.11. [Sisert 02.09.13]

Kontoret for voldsoffererstatning, *Saksbehandlingen* (u.å.)

<http://voldsoffererstatning.no/index.php?lang=nor&id=84> [Sisert 24.10.13] a)

Kontoret for voldsoffererstatning, *Veiledning for søkere, Regress* (u.å.)

<http://voldsoffererstatning.no/index.php?lang=nor&id=49> [Sisert 19.10.13] b)

Justisdepartementet, *Beslutningskompetanse og status for Voldtekstutvalgets forslag* (11.12.11)

http://www.regjeringen.no/upload/JD/Vedlegg/Statusrapportering_voldtekt_2011.pdf [Sisert 28.10.13]

Statens Sivilrettsforvaltning, *Årsrapport 2011* (2011)

<http://www.sivilrett.no/upload/Årsrapporter/Årsrapport%202011.pdf> [Sisert 31.10.13]

Statens Sivilrettsforvaltning, *Årsrapport 2012* (2012)

<http://www.sivilrett.no/upload/Årsrapport%202012.pdf> [Sisert 31.10.13]

Statens Sivilrettsforvaltning, *Årsrapport 2007* (2007)

<http://www.sivilrett.no/upload/Om%20Justissekretariatene/Årsrapport%202007.pdf> [Sisert 31.10.13]

Nicolaisen, Hanne. *Voldsoffererstatning i voldtektsaker*. (2007)

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/21349/67415.pdf?sequence=3> [Sisert 06.11.13]

7.8 Personlige meddelelser

Bjørnson, Svavar. Ved Kontoret for Voldsoffererstatning. Telefonsamtale 08.11.13

Benestad, Thomas. Ved advokatfirmaet Salomon Johansen. Samtale 04.11.13